

Af Niels Andersen

Vibeforår i landbrugslandet

-opdatering 2013 af undersøgelser ved Svendborg med 18 anbefalinger til Vibevenlig landbrugsdrift og 19 nye naturpolitiske forslag til DOF

Vibens vilkår i landbrugslandet, opdatering 2013

Indhold:

Sammendrag

1. Mine [undersøgelser](#)

Introduktion

Metoder

Vibeforåret 2013

Resultaterne

Sultedøden?

2. [Strukturændringer](#) i landbruget

Case story: Fra Thorvald...

Til Torben

Strukturændringerne i tal

Konsekvenser for fuglene

Indikatorer og indeks

3. Rundt om [Viben](#)

Nedgang i Danmark

Udenfor Danmark

Først Storken, nu Viben...

18 anbefalinger til

[Vibevelfærd](#)

19 naturpolitiske [forslag](#)

Brandmandens lov

Konklusion

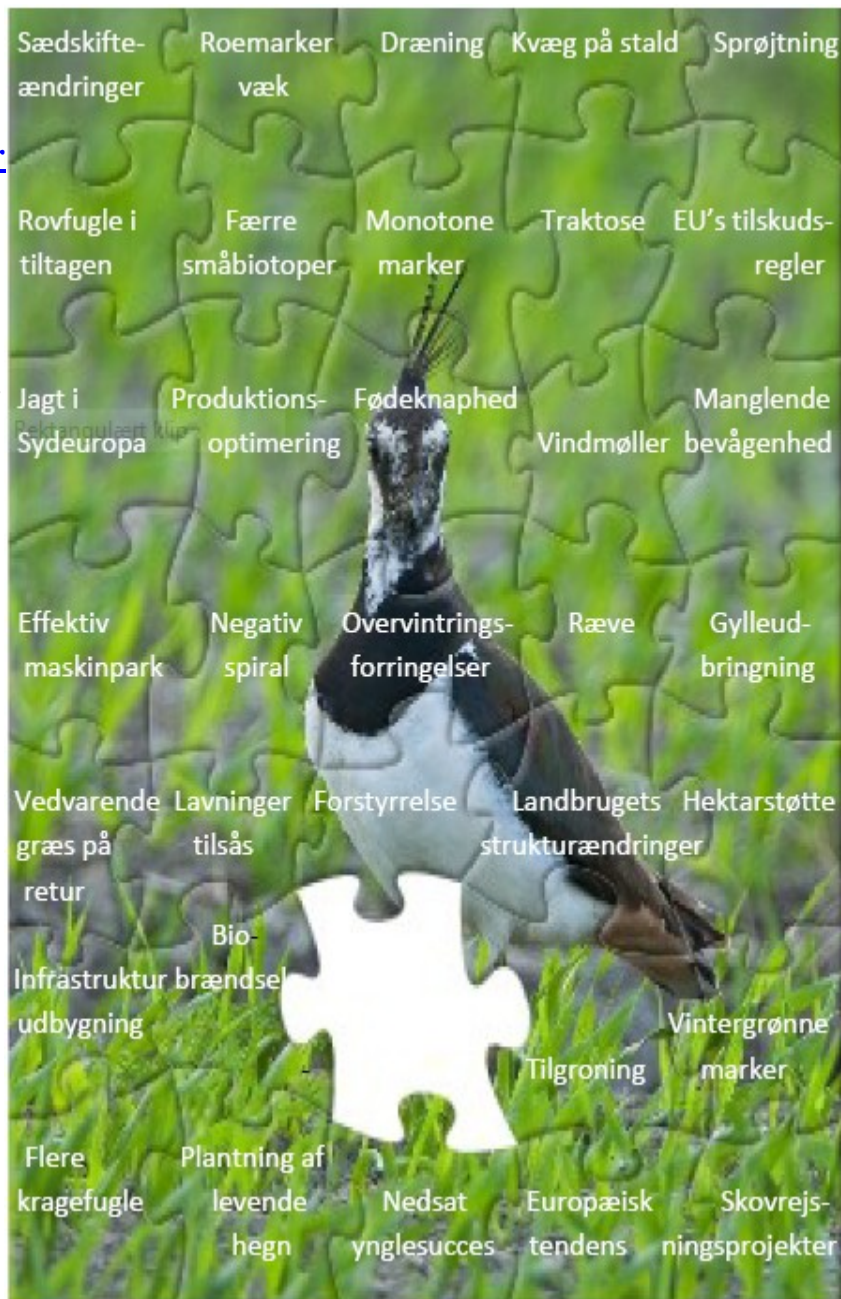
Tak

Kilder

Appendix

I dette års opdatering forsøger jeg at lægge brikkerne til det puslespil, der hedder Vibens tilbagegang i landbrugslandet.

Foto: Erik Thomsen

Sammendrag.

Opdateringen på 3 års undersøgelser af Vibens vilkår om foråret på 1800 ha landbrugsland vest for Svendborg viser en katastrofal tilbagegang for Viben. Ud fra hundredvis af timer i felten, gives forslag, der kan forbedre Vibernes ynglesucces inden det er for sent, så ikke afsnittet "Først Storken, nu Viben..." skal blive til virkelighed. Undersøgelsen viser, at Viben kan tilpasse sig markdriften for så vidt angår pardannelse, æglægning og udrugning af kuldene, men at det går galt med opfostringen af ungerne. Konklusionen er, at mange unger dør af sult. Vibens tilbagegang er en fælleseuropæisk tendens, men pointen er, at Danmark har en særlig forpligtelse til at stoppe den negative udvikling som Europas mest dyrkede land. Der gives 18 anbefalinger til Vibevenlig drift henvendt til landmænd og politikere, og der serveres 19 nye naturpolitiske forslag på et sølvfad til DOF til en oprustning på området. Man må ikke opgive at være ambitiøs i forhold til at bevare og styrke biodiversiteten på de 62 % af vort land, der er opdyrket.

Indledning

Da jeg indledte 3. sæson på ”Vibeforår i landbrugslandet” vest for Svendborg, ville jeg undersøge, om Viberne også i år vendte tilbage til de samme marker som tidligere. Desuden ville jeg undersøge, hvilke forhold, der kunne tænkes at spille ind på Vibernes ynglesucces for at forklare, om tilbagegangen fra tidligere år fortsatte. Da undersøgelserne udelukkende foregik i et landbrugsområde, har jeg under hele forløbet systematisk forsøgt at klarlægge landbrugsdriftens indflydelse på Vibernes forhold. Det er resultaterne af dette arbejde, jeg her vil præsentere. Jeg også beskriver udviklingen af landbruget over de sidste ca. 40 år. Samme tidsrum som DOF har udarbejdet bestandsindeks for Viben og de andre fugle, der er tæt knyttet til landbrugslandet i kurver, der alle viser negativ udvikling.

1. Mine undersøgelser

Introduktion

Figur 1. Mit 1800 ha store undersøgelsesområde vest for Svendborg.

I det smilende sydfynske landbrugsland vest for Svendborg, i det bakkede område omkring Skovsbo og Egense, har jeg min daglige gang, eller rettere cykler jeg mine ture. Det har jeg gjort i mange år og ligesom alle andre glædet mig over Vibens tilbagekomst i det tidlige forår. Jeg valgte for tre år siden at systematisere mine iagttagelser i det 18 km² store område, markeret med rødt rektangel på figur 1. Det synes som om det var de samme marker, Viberne hvert år slog sig ned på for at yngle. Det første års 15 besøg afdækkede, at der på blot 6 marker ynglende Viber i et samlet antal på 16-18 par.

Samtidig med registreringen af Viberne, noterede jeg forskellige forhold op, der kunne tænkes at spille ind på Vibernes fordeling ude i landskabet: Højden og karakteren af afgrøder på markerne, vejforholdene og landbrugsdriften. Det kom der min første afrapportering ud af: ”Vibeforår i landbrugslandet” (2011), se evt. artikel fra 11/5 2012 på www.Pandion.dk

Bearbejdningen rejste sandt at sige kun flere spørgsmål, så da jeg forventningsfuld drog ud i felten foråret i 2012 for at følge Vibernes tilbagekomst, øgede jeg besøgsfrekvensen til 53 optællinger i månederne marts-juni. Samtidig forfinede jeg detaljeringsgraden ved også at inddrage de marker, der ikke husede Viber. Igen noterede og fotodokumenterede jeg afgrøder og drift i forhold til Vibernes ynglecycklus foråret igennem. På den baggrund, kunne jeg udarbejde ”Vibeforåret i landbruget, opdatering 2012”, hvor jeg med udgangspunkt i feltarbejdet opstillede mange markante naturpolitiske initiativer, bl. a. **18 anbefalinger til Vibevenlig drift**. Det var måske afrapporteringens vigtigste indhold, og rapporten blev uddelt til de landmænd, der havde ynglende Viber på deres marker, men også sendt til førende fuglefolk i DOF, herunder landbrugsgruppen.

Ufortrødent har jeg så i 2013 fortsat mit lokale lobbyarbejde for Viben og mit arbejde derude i felten, nu med hele 113 besøg i månederne marts til og med juni, altså stort set hver dag. Samtidig har jeg fortsat indsamling af data de hundredvis af timer, jeg har tilbragt derude i selskab med Viberne.

Metode

Jeg cykler dagligt rundt i området mellem de 6-7 markblokke for at konstatere Vibernes ankomst. Allerede fra nytår noterer jeg alle 1800 ha markers tilstand ned og tegner derefter et detaljeret kort, så hele området er dokumenteret som ”sådan ligger landet ved Vibernes ankomst”. Samme øvelse laver jeg et halvt år senere med fuld afgrødedækning. På den måde får jeg udarbejdet et komplet oversigtskort over alle marker det pågældende år, hvor også vårafgrøderne er repræsenteret. Når jeg ser noget derude i landskabet i forbindelse med landbrugsdriften, noteres det også ned.

Efter Vibernes ankomst fortsættes dette arbejde nu især i de markblokke, hvor Viberne vælger at slå sig ned i for at yngle. Alle ”forstyrrelser” i markerne noteres ned dag for dag, og hver uge måler jeg afgrødehøjden og fotograferer samme parti i marken, der hvor Viberne holder til. Altid samme kamera, altid samme vinkel. Jeg får således et samlet overblik over marken med de fysiske faktorer på der kan have betydning for ynglesuccesen. Mine daglige optællinger og observationer ved Vibernes ynglesteder foregår systematisk. Oftest fra de samme og helt faste positioner, der kan overskues fra offentlig vej. Dog kan Vibernes fordeling selvfølgelig føre nye poster med sig. Nye marker kan kræve kreativ og fleksibel tilgang, men altid med den regulerende lov for færdsel i højsædet. Teleskopet 25-60x forstørrelse og kikkert 8x42 er mine vigtigste redskaber til iagttagelse. I en bestemt rute når jeg frem til en daglig dækning af de 6-7 markblokke, hvor jeg så i notesbog noterer alt ned på de pågældende observationsposter, det være sig Viber, antal, køn, adfærd, men også art og antal af de øvrige fuglearter, vejrforhold og aktiviteter i forbindelse med landbrugsdriften. På den måde udarbejder jeg et dokument, der passende kunne kaldes Vibeforåret. Her er i 5-dagesintervaller synoptisk fremstillet sammenhængen mellem Vibernes forårscyklus over månederne marts til og med juni, landbrugsdriften med afgrødernes vækst over sæsonen og endelig vejrets forandringer henover de pågældende 4 måneder. Se [Appendix 1: Vibeforåret i 2013](#). Uden for ynglesæsonen er jeg næsten desuden dagligt i området og følger op på mine iagttagelser i marken med bemærkninger om høst, pløjning, sædskifte, drænsarbejder osv.

Vibeforåret i 2013

Vibeforåret 2013 var lidt atypisk. De første Viber, vel hanner, men svære at kønsbestemme pga. vinterdragten, sås ganske vist som vanligt i begyndelsen af februar, nærmere betegnet en flok på 14 den 2. februar. Som ofte set, tvang en kuldeperiode med frost disse blækere væk igen for nogen tid, førend flere flokke sås i markblokkene (M1-M7) fra den 4. marts. Begyndelsen af marts er som det ses herunder det normale tidspunkt for de mange Vibernes ankomst. Her er ankomsterne fra de to sidste år:

Tabel 1. Vibernes ankomst til de 7 markblokke (M1-M7) de sidste to år.

	Markblok	M1	M 2	M3	M4	M5	M6	M7
2012	Dato	7/3	2/3	11/3	2/3	4/3	10/3	7/3
	Antal	1	1	4	4	8	1	1
2013	Dato	6/4	5/3	5/3	6/3	5/3	4/3	9/3
	Antal	1	1	9	5	18	12	2

Herefter dukkede hurtigt flere fugle op alt imens nattefrosten fortsatte, endda med kuling indtil et fatalt kuldefremstød fra øst sendte fuglene på flugt væk igen. Enkelte fristede en kummerlig skæbne i det ugæstfrie vejr, hvor snefald fik enkeltfugle til at søge mod optøede og usædvanlige opholdssteder. Der er i området set fugle i carporte og langs saltede landeveje og ved rundkørsler. Den usædvanligt kolde marts har givetvis toldet på de fugle, der opportunistisk blev tilbage.

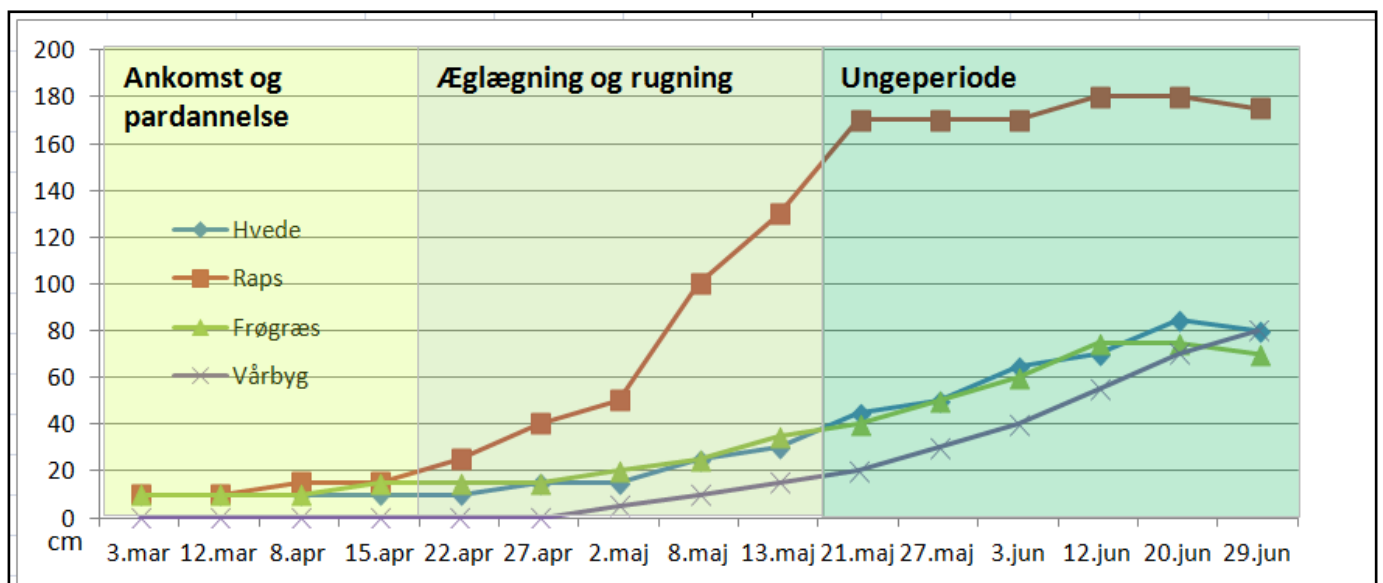
Først ved månedsskiftet til april vendte Viberne for alvor tilbage, og de gik straks i gang med at hævde territoriet i alle de 6 markblokke, som Viberne har forekommet i de foregående to år, men efterhånden som april gik, skulle det vise sig, at kun 3 blev blivende ynglepladser og en enkelt blev senere ungeopfostringsplads.

Vibe i knibe. Her er en af de forfrosne Viber fotograferet den 19. marts af Bent Staugaard.

Først ved månedsskiftet til april vendte Viberne for alvor tilbage, og de gik straks i gang med territorialflyvning i alle de 6 markblokke, som har huset Viber de sidste par år. Som april gik, skulle det vise sig, at kun 3 blev blivende ynglepladser og en enkelt blev senere ungeopfostringsplads.

Da Viberne først vendte afgørende tilbage til ynglepladsen, var hele deres ynglecycklus blevet forsinket i næsten en måned. Sidste år havde de første Viber æg i slutningen af marts, i 2013 sås den første fugl ruge den 27. april. Det kolde forår satte også væksten på vinterafgrøderne i stå og markarbejdet med jordbehandling og tilsåning blev forsinket så meget, at de normalt attraktive marker med vårbyg ikke blev benyttet.

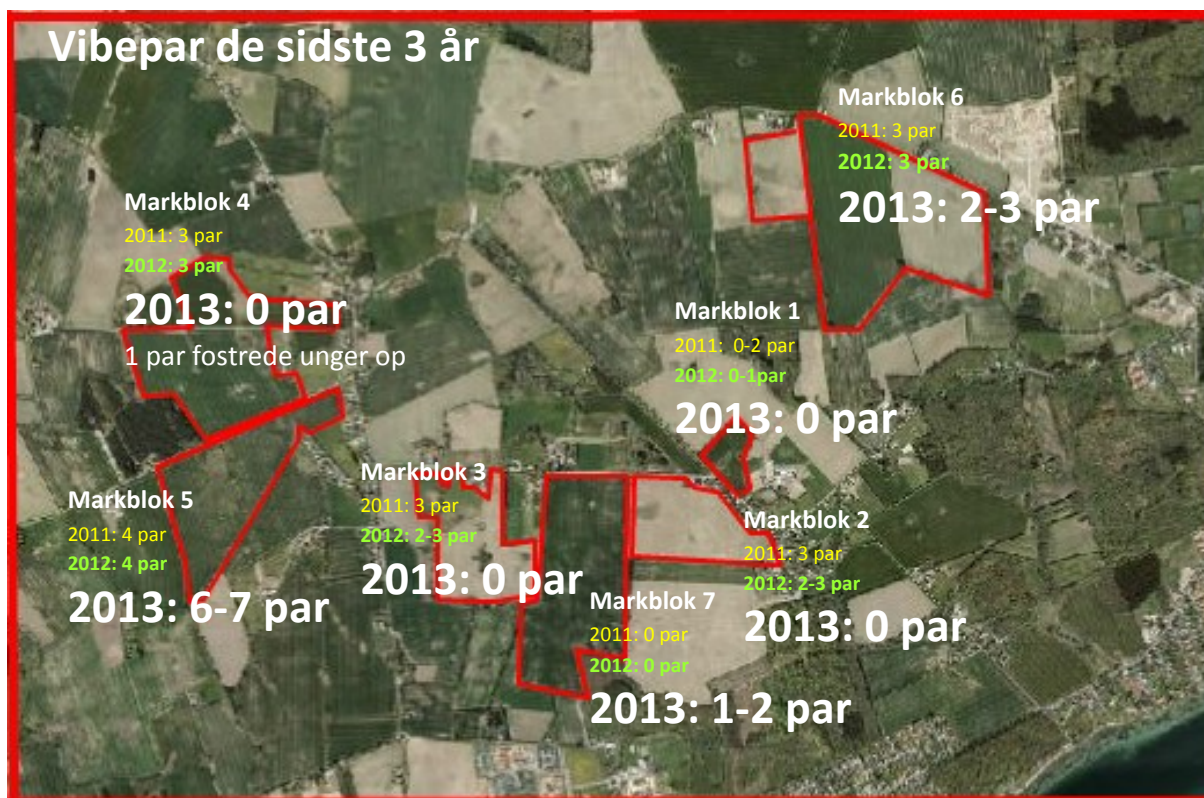
Figur 2. Afgrødeskema. De 4 afgrøder med ynglende Viber er højdeangivet og Vibernes ynglecycklus er farvemarkeret.

2013 blev første ynglesæson med raps i markblokkene. Vinterraps sås i august og når en højde på 35 cm, førend den visner ned henover vinteren. Den står parat til at skyde med lynets fart om foråret, især i maj, hvor den på blot en uge vokser med ½ m. Skulle Viben kunne finde fodfæste i rapsmarker, må det være på de stive og bare småpartier i markern, hvor væksten slår fejl. Rapsens voldsomme vækst forhindrer den nysgerrige iagttager i at følge med i Vibernes yngleforsøg. **Appendix 2: Afgrøderne.**

Resultaterne

På denne side præsenteres resultaterne af mine Vibeundersøgelser for de sidste tre år. Ved at studere oversigtskortet og tabellen herunder, åbenbarer der sig et billede af, at det står galt til. Tidsperspektivet er altid vigtigt ved fugleundersøgelser, så der kan sammenlignes og udstikkes tendenser. Med min ensartede metodik træder tendensen tydeligt frem: Viben er under pres derude i landbrugslandet.

Det har hidtil været hævdet, at **Viben i agerlandet yngler i vårbyg, eller næsten udelukkende yngler i majs- og roemarkers samt i visse vårafgrøder. Samtidig er afgræssede marker betegnet som kernehabitat. Ud fra min undersøgelse må jeg konstatere, at i 2013 var der ingen af disse habitater, der blev benyttet i mit undersøgelsesfelt. Alle par lagde æg i vinterafgrøder. I næste afsnit gennemgår jeg de 7 markblokke og Viberne i ynglesæsonen 2013.**

Figur 3. Oversigtskort over de 7 markblokkes bestande af Viber i de tre år, jeg har undersøgt det.

Tabel 2. Her præsenteres resultatet af mine undersøgelser: Det samlede billede over antallet af ynglende Vibepar i de 7 markblokke de sidste tre år. Ud over det samlede parantal, viser skemaet, hvilke afgrøder Viberne foretrak at yngle i.

Markblok nr.	Markblok 1	Markblok 2	Markblok 3	Markblok 4	Markblok 5	Markblok 6	Markblok 7	Ialt
2011 Afgrøde	Frøgræs	Hvede	Vårbyg	Hvede	Vinter Vårbyg	Hvede Vårbyg		
Antal ynglepar	0-2	3	3	3	3 1	3	0	16-18
2012 Afgrøde	Frøgræs	Vårbyg +ud	Vårbyg +ud	Vinterbyg	Hvede	Frøgræs Vårbyg+ud		
Antal ynglepar	0-1	2-3	2-3	3	4	1 2	0	14-17
2013 Afgrøde	Vårbyg	Frøgræs	Frøgræs	Raps Vårbyg	Hvede	Raps Frøgræs	Hvede	
Antal ynglepar	0	0	0	0 Juv.	6-7	2 1	1-2	10-12

Når yngletravlheden med opfostringen af ungerne er tilendebragt i slutningen af juni, samles Viberne i småflokke for at fælde fjerene væk fra landbrugslandet, ofte ved kysternes lave strandenge. På det tidspunkt står markerne nemlig med høje afgrøder. Først i august efter høst, vender de tilbage. Nu som sociale flokfugle med fourageringsærinde på de marker, der i forbindelse med markarbejdet atter er blevet åbne og tilgængelige. Ved jordbehandlingen som forberedelse til såningen kan de udgøre et spisekammer for Viber, Stære, måger og kragefugle i fællesskab. Her bliver de i skiftende formationer indtil frosten driver dem mod sydvest, hvor de i områderne ved Atlanterhavets kyster fra De Britiske Øer til Spanien finder det endelige vinterkvarter.

4 mistede Vibemarkere i 2013 *Oversigt over de 7 markblokke, se appendix 3.*

På figur 3 fremgår beliggenheden af Vibemarkerne i mit undersøgelsesfelt. Jeg kalder dem for markblokke.

Markblok 1 (598101-96) er en 3,6 ha stor mark, som ved årsskiftet til 2013 for tredje år i træk lå med Rød Svingel (frøgræs), nu dog round-upvisnet fra sprøjtning i efteråret og dermed klar til pløjning, der fandt sted den 23. februar. Hele marken lå et par måneder hen som pløjejord, men blev den 23. april endelig tilsået med vårbyg. Det gik også ud over en østlig lavning, der tidvist er vandfyldt. Mod vest er yderligere et vådt § 3 område beliggende, nu i stærk tilgroning. Det står som en frodig ø tæt omgivet af den dyrkede jord. Der sås kun enkelte og spredte fugle i det tidlige forår. Høsten skete den 14. august, hvor der samtidig gik ild i den vestligste tredjedel af marken, så kornet brændte på roden.

Markblok 2 (589101-74) på 13 ha er beliggende i Skovsbo syd for Nygårdsvænget. Sidste års fornyelse af dræn har efterladt små lave partier med kun tidvise vandspejl. Rød Svingel blev i 2012 sået som udlæg i afgrøden vårbyg. Hele 2013 har derfor haft frøgræs på marken, som ved yngletidens begyndelse havde en højde på 10 cm. Henover foråret voksede den godt hjulpet på vej af kunstgødning til de ca. 70 cm, som var højden, da høsten satte ind den 20. juli. Få dage senere blev de store firkantede bigballer presset og kørt væk. Den 10. august blev stubben afpudset for første gang, så landskabet igen lå åbent til fouragerende måge- og kragefugle. Viberne sås territoriehævdende over en ca. 10-dages periode i begyndelsen af april, og selvom parring fandt sted, valgte fuglene i år ikke at slå sig ned, men flyttede formentlig til hovedmarken umiddelbart vest for (nu benævnt markblok 7).

Sydfynsk idyl. Det er mig en gåde, hvorfor Viberne ikke slår sig ned i dette kreaturafgræssede eldorado. Bag træerne er endda et nyopgravet vandhul med bare omgivelser og i forbindelse med en fåreafgæsset eng. Markblok 3.

Markblok 3 (598101-03): Jeg havde i 2013 store forhåbninger til markblok 3, som udgør det mest Vibeautentiske billede af de besøgte steder. Her er dels en stor frøgræsmark med driftsfællesskab med markblok 2 og to vandfyldte, tilgroede lavninger, dels et helt nyetableret vandhul i forbindelse med en fårefold, dels rørsump med tilstødende, kreaturafgræsset eng. Trods de gode forhold, så jeg i 2013 kun Viberne spredt, ganske vist territoriehævdende i begyndelsen af april især, oftest nær ved det nye vandhul, men der forblev ingen tegn på yngel.

Markblok 4: Består af tre markblokke (596101-99 og 596102-12 og 72), som må beskrives lidt detaljeret. Marken nord for Bjergvej blev 13. august i 2012, efter at have huset tre par Viber i vinterbyg, tilsået med raps, som allerede førend vinteren voksede op til 30 cm højde. I løbet af vinteren visnede den ned, så den ved yngletidens begyndelse april kun var 10-15 cm. Omkring midten af måneden grønnede rapsen og kommer i vækst, ca. 10. maj når den 1 m i højden og står hurtigt derefter massivt og med en højde på over 150 cm klar til blomstring. Den blev høstet 4-6. august, altså 51 uger efter såningen. Blandt en så dominerende afgrøde, kan steppefuglen Vibe ikke trives og fuglene sås kun en enkelt gang i det tidlige forår. Til gengæld tegner der sig et andet billede nord for markvejen mellem Egense og Stokkerød. Her stod ved indgangen til 2013 en round-upvisnet stub fra sidste års frøgræs. Omkring 15. april begyndte markarbejdet og marken blev tilsået med vårbyg den 22. Kornet spirede frem, men kom et par steder skidt fra start og efterlod delvis bare partier, som kunne give et ustabil Vibepar forhold til territoriehævdelse og efterfølgende parring, men der kom ikke æg eller rugning ud af det. Senere opsøgte dog et par med unger de samme steder og 2 unger blev flyvefærdige. De eneste, jeg så blive flyvedygtige i 2013!

Dette billede fortæller alt om, hvorfor man holder sådan af Viben, der her er voldsomt optaget af at ruge. Foto: Jørgen Dam.

De 3 Vibemarken i 2013

Markblok 6 (599102-45) er med sine knap 40 ha den største Vibemark. Marken er derved også så stor, at den er vanskelig at overskue, samtidig er den også noget bakket. De vestlige dele var tilsået sidste efterår med raps, men der var enkelte partier, hvor afgrøden stod spredt og den rå jord stod blottet, lige tilpas så et eller to par fandt plads til reden, en hun sås ruge, men rapsen tog gennem maj så kraftig fat, at det hurtigt var slut med at bevare kontakten. Der sås dog enkelte fugle i luften gennem længere tid. Den østlige del stod med rajgræs, udsået i 2012 sammen med vårbyg, også her sås en hun ruge, men kontakten til disse fjerne Vibepar kunne ikke opretholdes efterhånden som afgrøderne voksede til, og efter 13. maj sås fuglene ikke mere, de sidste gange dog under omstændigheder, der tydede på, at de var ungeførende.

Markblok 7: Er en ny 26 ha stor lokalitet for Viberne, beliggende lige mellem markblok 2 og 3. Så derfor tyder det på, at de 1-2 par i vinterhvedemarken kan stamme fra sidste års fugle i de to nævnte markblokke, det kan dog ikke opveje sidste års 4-6 par. Hvedemarken viste et par steder med henholdsvis lavning og tør bakke, at ved misvækst i kornet, kan Viberne rykke ind. Der blev eftersået nogle bræmmer med vårbyg, det påvirkede imidlertid ikke Viberne, som på bakken fik selskab af et par ynglende Strandskader. Æggene fra parret i lavningen gik tabt, men på bakken sås en rugende hun frem til 16. maj, derefter lidt senere en kragetøjsmobbende han, men fra den 23. maj var det slut. Evt. ungers skæbne, kender jeg ikke. Afgrøden blev for høj og kontakten gik tabt.

Vibemarken par excellence. Markblok 5 (596101-95) indtager en særstilling i 2013. 6-7 par Viber slog sig ned i den ca. 20 ha store hvedemark, der allerede i begyndelsen af marts fremviste et sprudlende Vibeliv. Hveden, der var sået den 17. september 2012, stod da tyndt efter vinteren og med en højde på 10 cm. Efter at have været fordrevet af marts' kuldefremstød, var Viberne igen på plads ved månedskiftet til april. Og så tog territoriedannelsen ellers fart. Nu var jo nemlig også hunnerne ankommet. To par fik i løbet af foråret deres rede med æg ødelagt, men samlet fik de 6-7 par mere end 15 unger over knap 11 dage fra 17. maj til 28. maj. Efter Grundlovsdag, hvor ungerne fremdeles var mellem en og tre uger gamle, forsvandt de og sås ikke igen i marken, og det forbliver en gåde, hvor de blev af. Et af parrene har formentlig ført deres kuld de ca. 650 m mod nord til Markblok 4.

Vinteren igennem havde der stået vand i en lavning svaner og gæs slog sig ned for at raste, afgrøden i hele marken var vinterhvede, sået 17. september 2012. Da Viberne for alvor indtog marken i begyndelsen af april med deres territoriale spil, måtte jeg finde en måde at holde styr på fuglene. Teleskop og kønsbestemmelse af var en måde, men den slog ikke rigtig til. Jeg fandt da på at medbringe kompas til mine besøg. Dermed

kunne jeg dele marken ind i radier med 5° mellemrum, og arbejdet med at stedfæste de enkelte individer i deres territorier blev overskueligt. Denne systematisering påbegyndte jeg allerede fra den 13. april, da de første hunner begyndte at ruge. Det blev en stor tilfredsstillelse at kunne genfinde fuglene dag efter dag, men placere dem i dybden var vanskeligt. Enhver ved, at perspektivet i kikkert komprimeres og forstyrres med tiltagende forstørrelse. Vi taler om en mark, hvor der kunne være mere end 500 m til fuglen. Så for at få den to-dimensionale afklaring på, hvor langt inde rederne var placeret, eller fuglene stod, måtte jeg supplere med endnu et kompasskort med udgangspunkt i et hul i hegnet 200 m østligere. Nu kunne jeg få en tilnærmet præcis bestemmelse af, hvor rederne var placeret. Det kan ellers være vanskeligt i en homogen grøn afgrødeplade, ganske vist med naturlige terrænstigninger og -fald.

Kort, kompas og teleskop den 13. april. De første Viber ruger.

I mere end 14 dage kunne jeg betragte de 15 Vibeungers liv. Kuldene, som ikke alle var fuldtallige, fouragerede dels under forældrefuglenes opsyn, dels på egen hånd. De første 10-14 dage varmede moderen hyppigt ungerne og deres radius var begrænset. For de ældste unger blev radius gradvist større og moderens beskyttelse aftog, hvorved fødesøgningen fremdeles kunne intensiveres. Der sker også det, at efter 10-dagesalderen, slår ungerne over fra en diæt bestående af småinsekter i form af biller, tovinger m.m. til en mere næringsrig kost i form af regnorme og larver fx fra stankelben. Denne diæt er måske nok sværere tilgængelig og i hvert fald afhængig af en fugtig bund, hvor ormene ikke ligger så dybt. Omvendt er de første 10 dage også de farligste i Vibeungens liv. Overvinder ungerne dette tidsrum, er chancerne for at nå til flyvedygtighed store.

Opsummering

Ved hvert ophold og optælling noterede jeg alt ned af interesse for at danne et billede af Vibernes forhold: Vejr, afgrødehøjde og vækst, drift og forstyrrelser, andre fugle ved marken, herunder prædatorer, adfærd og pardannelse osv. Jeg fotograferede marken fra samme punkt ca. hver uge for at fotodokumentere forandringerne over tid. Dette gav over de relevante måneder et omfattende materiale, som jeg så skrev sammen og bearbejdede til det, du læser nu. To par mistede reden med æg. Det ene tidligt (prædation?), det andet fordi reden var placeret i et sprøjtespor. De andre reder fulgte jeg til dørs i den udstrækning det er muligt, for det frembyder store vanskeligheder at følge med i et Vibepars gøren og laden gennem de fire uger, der går med udrugning af æggene: Afgrøden vokser betragteligt både i tæthed og i højde og er tilmed ofte er reden placeret på nedadskrående terræn væk fra iagttageren, fuglene er måske i aktivitet i forbindelse med bortjagen af rovtøj, fouragering, territorialkampe osv. **Derfor må mine iagttagelser og konklusioner naturligvis tages med det forbehold, der ligger i feltarbejdets karakter. Jeg mener dog ikke, at jeg kan nå længere med de feltornitologiske metoder og midler, jeg har til rådighed.**

Lider ungerne sultedøden?

I Vibemarken skete der i år det samme, som jeg har bemærket i de tidligere år. Efter nogen tid, er det pludselig slut. Næsten fra den ene dag til den næste forsvinder ungerne. Jeg har selvfølgelig grublet over årsagen og her kommer tre forklaringer, som sagtens kan spille sammen. De tre mulige årsager bliver forklaret i detaljer i næste afsnit. **1)** De voksne Viber fører ungerne fra yngleområdet til andre ”græsgange” for at opfostre dem der. Det må jo i givet fald så blive til områder af sekundær værdi, da vel yngleområdet er det primære og optimale område? **2)** Ungerne bliver offer for prædatorer. Der er ingen tvivl om, at prædatorbilledet er mere truende nu end tidligere i takt med at nogle af prædatorerne har forøget deres antal og Vibernes kollektive forsvar samtidig er udtyndet gennem de sidste 40 års tilbagegang. **3)** Ungerne dør af sult. Jeg tror dette sidste overordnet desværre er tilfældet. De sidste 50 års sprøjtning med såvel ukrudt-svampe- og insektgifte må have den økologiske effekt, at byttedyrene simpelthen er blevet færre. Det har selvfølgelig også haft til følge, at plantediversiteten er snævret ind ligesom individantallet af disse planter, der skulle tjene som føde for insekter og andre smådyr, er forringet. **Kort sagt: Færre byttedyr for Vibeungerne.**

Dette selvfølgelig også hjulpet på vej af omlægningerne i landbrugsdriften væk fra de regnormetætte flerårsafrøder i form af græsarealer med afgræssende dyr og den tilknyttede byttedyrsfauna i kokasser.

Der er imidlertid stor forskel på, hvor godt ynglesæsonen forløber for Viberne. Mange faktorer spiller ind. Der er forskel i ynglehabitat, prædation, vejrforhold m.m. Undersøgelser har vist, at hvert par skal opfostre mellem 0,8 og 1,0 unger for at bestanden kan opretholdes på et konstant niveau, eller holde sig selv ved lige. Dette tal har imidlertid været faldende gennem årene. Også bestanden har som bekendt været faldende. Det har samtidig vist sig, at den voksne bestands gennemsnitsalder øges, hvilket igen betyder, at tilgangen af unge fugle må være faldende. Viben er inde i en negativ spiral.

Tabel 3. Undersøgelser over antallet af flyvefærdige unger pr. par

Undersøgelse/land/år	Unge/par
Min undersøgelse 2011	0,39
Min undersøgelse 2012	0,43
Min undersøgelse 2013	0,18
Danmark 1985	0,57
Holland 1995	0,8-1,0
England 1975	0,88
England 1980	0,52
England 1988	0,62
England 1989	0,70
Tyskland 1984	0,55
Tyskland 1997	1,20
Belgien 1988	0,98
Schweiz 1978	1,57
Schweiz 1982	0,42

Væk er de! 3 forsigtige forklaringer

Når Vibeungerne klækker (i år omkring den 17. maj) så sker det i landbrugslandets grønne marker, der er godt i vækst. Gælder det vinterhvede, er stråene mindst 40 cm, samme højde har frøgræsset, men det står mere kompakt, da det har haft en længere vækstperiode enten som udlæg i vårbyggen fra året i forvejen, eller det står som andenårsafgrøde. Ligger reden i vårbyg, er klækningstidspunktet nødvendigvis mere end en måned efter såtidspunktet. Her vil byggens strå være mindst 20 cm høje. Derfor vil der for iagttageren være store problemer med at følge ungerne færd, dette forhold vanskeliggøres yderligere, hvis terrænet skrån

væk fra observationsposten. Jeg har ofte brugt trappestige på stedet, eller indtaget min plads oppe i tilstødende træer for at forbedre mine forhold. Alligevel er dette ikke nok til at forklare, hvorfor kontakten til ungerne forsvinder, eller måske rettere, hvorfor ungerne forsvinder. Dette faktum har jeg nu været vidne til gennem alle de tre år, jeg har fulgt agerlandsviberne

Ca. 10 dage gammel Vibeunge i mark med vårbyg. Foto: Erik Thomsen

Ungerne ledes til andre græsgange

Fører forældreviberne ungerne væk? Det er et faktum, at unger klækket i føderige græsmarker, forbliver i redeomgivelserne. Har redeplaceringen har været inde på dyrkningsfladen i en dyrket mark, ledes ungerne af de voksne fugle hen til mere gunstige fourageringshabitater, det være sig småbiotoper i nærheden, hvor fødegrundlaget er rigeligere, end inde blandt kornstråene. Der meldes i litteraturen om afstande på over 900 m, endda for daggamle unger. Det er nok undtagelsen, oftest drejer det sig om 100-200 m. I tilfældet fra i år i markblok 5, er det kun delvis forklaringen, for et par med unger blev genfundet i markblok 4 ca. en uge efter forsvindingsnummeret. Der er 650 m i luftlinje, men har Vibefamilien fulgt de forbindelseslinjer, der er i landskabet i form af markveje, markskel mv., så er distancen mindst 900 m. Dette er nok den sandsynlige forbindelse, da en rapsmark skilte de to habitater. De øvrige par kunne ikke genfindes. Selv de voksne var væk. En han fandtes dog død i vejgrøften, formentlig kørt ned.

Prædationsbilledet

De hundredvis af timer, jeg har betragtet Viberne i deres naturlige omgivelser på markfladen, har jeg ikke en eneste gang iagttaget, at nogen prædator har haft held i sit forehavende. Jeg har selvfølgelig et hav af gange set de voksne Viber på vingerne i færd med at bortjage netop prædatorer, det være sig rovfugle, måger eller kragefugle. En livskraftig Vibebestand har jo flere forsvar mod efterstræbelse fra rovdyr: Dels er æggenes og ungerne kamoufleret et fremragende våben mod opdagelse såvel fra luften som fra tilfældigt forbigående rovpattedyr på fødejagt, dels er ungerne mobilitet sammen med forældrefuglernes alarmering og den udløste trykke-sig-adfærd straks efter klækningen vigtig i forbindelse med opsøgning af fredfyldte fødesøgningssteder. Endelig er det kollektive forsvar mod luftbårne og jordafsøgende fjender meget virkningsfuldt. Her ses de vedholdende og velkendte dyk ned over en potentiel trussel oftest, men også afledningsadfærd er

kendt. Jeg har på mine talløse ”vagter” set Viberne angribe Rød Glente, Gråkrage, Rørhøg, Allike, Storm- og Sølvmåge, hvilket giver mening. Jeg har imidlertid også set Viber vedholdende forsøge at bortjage fredelige fugle som Hjejle og Fasan, hvilket ikke giver mening.

Jeg har aldrig set ræv, mink eller hermelin på mine poster, men det er velkendt, at disse rovdyr kan have stor betydning for Vibens ynglesucces. En undersøgelse fra Tipperne i 2007 med både temperaturloggere og kameraer viste, at langt de fleste plyndringer af Vibereder skete om natten. Det frikender rovfugle, krager og måger.

*Vibe jager Rørhøg på flugt.
Foto: Chris Knights,
arkive.org*

Undersøgelser både i marsken herhjemme og vore nabolande viser imidlertid at krager kan udgøre en ganske betydelig risiko for redeplyndringer. Det er især ungerne, der er i farezonen for rovfuglenes angreb og med øgningen af rovfuglenes, mågernes og kragefuglenes antal siden de Vibeglade 60'ere og 70'ere, tror jeg på, at dette spiller en rolle. Forenklet kan følgende udsagn opstilles: Natprædatorer, herunder ræv, står for hovedparten af ægprædationen, ihvertfald i fuglebeskyttelsesområder, hvor der ikke er tale om mekanisk ødelæggelse af reder, mens dagprædation på fx Vibeunger hovedsageligt kan tilskrives rovfugle. Netop på Tipperne, har man har undersøgt prædationsraten for bl.a. Vibe over hele 22 år fra 1986 til 2007, og tallene viser, at den årlige prædation steg fra nogle få reder i begyndelsen af perioden til over 90 % i de midterste år, for siden at falde noget i de sidste år. Prædationsbilledet er anderledes i agerlandet. Her vil mekaniske årsager til redetab formentlig overstige den naturlige prædation. Det viser mine observationer ved Svendborg jo også. Et kuld med æg gik tabt, da det lå i et sprøjtespor. Alle 15 unger (på nær det kuld, der som nævnt fandtes kort tid efter i den nærliggende M 4) er dog næppe havnet som føde for prædatorer nærmest på én og samme dag, det er usandsynligt.

Tabel 4. Bestandsudvikling af udvalgte prædatorer.

Prædator	År, index	Status 2012
Rørhøg	(1983) 100	411
Tårnfalk	(1976) 100	68
Musvåge	(1976) 100	155
Sølvmåge	(1976) 100	173
Stormmåge	(1976) 100	38
Krage	(1976) 100	150
Husskade	(1976) 100	121
Ræv	(1984) 100	96

Sultedøden?

Tilbage er så den tredje mulige forklaring på ungerens forsvinden, nemlig at de lider sultedøden. Dette kan jeg kun forklare med den slags bevisførelse, der bygger på indicier, som desværre er ret overbevisende. Her kan mine iagttagelser alene ikke give forklaringen, men min fornemmelse finder opbakning i litteraturen. Der er så mange enkeltfaktorer, brikker, der sammenlagt måske kan udgøre puslespillet over Vibens og de andre landbrugsfugles deroute på grund af fødeknaphed.

I yngleterritoriet lægger Viben sine æg, men jeg ser ofte, at forældrefuglene flyver til fødesøgning andetsteds, man kunne kalde det for fourageringshabitat, eller neutral grund, hvor territoriekampe ikke begrænser den vigtige tid til fødesøgning. Denne mulighed har de små unger selvsagt ikke, de må søge føden hvor de er klækket, eller sammen med forældrene udvandre til andre ”græsgange”. Jeg er ikke alene om at

have påvist, at klækningssuccesen på dyrkningsfladen er ganske pæn, men at det går galt med at få ungerne gjort flyvedygtige. Der må altså ses på de fødekilder, der er tilgængelige for ungerne. I modsætning til de fleste andre fugle, der yngler i marken (Strandskade, Sanglærke og Kornværling) søger ungerne selv føden, der i den første tid består af jordbunds- og overfladelevende smådyr.

Hele naturens struktur og den økologiske funktionalitet er under pres: **Når 72 procent af de danske dyre- og plantearter er i tilbagegang, når halvdelen af sommerfuglene er væk, når bierne og svirrefluerne mister fourageringsmuligheder, når myggenes, klægernes og mitternes klækningshabitater drænes væk, når antallet af regnorme falder, når landbruget stræber efter at reducere ukrudtsmængden med mindst 65-80 % og når sprøjtningen medfører 20-40 % færre insekter, så vil en begrundet mistanke grænsende til sandsynlighed være en del af forklaringen på, at det ikke er muligt at "brødføde" så mange Vibeunger som førhen. Se [Appendix 4 Dokumentation](#).**

Alle fødekæder starter jo naturligt med planter, men kun et fåtal hårdføre planter og insekter kan overleve sprøjtning, gødning, dræning, jordbehandling. Disse –nu færre– insekter skulle netop være fødegrundlaget for Vibeungerne, hvis føde består af især biller, myggelarver, stankelben o. lign. i den første tid. Ungernes næb er fra klækningen kun ca. 10 mm, men det vokser hurtigt. Ved 12-dagesalderen er allerede halvdelen af den samlede tilvækst opnået. Netop det tidspunkt, hvor et skifte til de mere næringsrige regnorme synes at forestå. Ved flyvefærdighed er næbbets længde 22 mm og en diæt på insekter alene er formentlig ikke tilstrækkelig til at opnå flyvedygtighed, der skal også regnorm til. Kosten med insekter kræver adgang til vand af hensyn til fordøjelsen. Tilstedeværelsen af vand, eller bortdræningen af samme er således en vigtig brik i puslespillet til forståelsen af Vibernes tilbagegang. Som nævnt består ungerne føde i begyndelsen bl. a. af myggelarver, disse lever i vand. Tilgængeligheden af regnorm kræver fugtig jord. Kreaturerne forsvinder fra det åbne landbrugsland er en anden brik, dels er en væsentlig byttedyrsfauna netop knyttet til kokasser, dels er regnormetætheden langt større på afgræssede marker, sammenlignet med kornmarker. Jeg husker fra min barndom i 50'erne og 60'erne den almene lærdom, at vægten af regnorme i en græsmark oversteg vægten af de køer, der græssede på samme mark. Det var dengang, malkekøerne var på græs. Det har sikkert også betydning, at markerne bliver stadig større. Fx viser det sig tydeligt, at insektfaunaen er særlig rig på både arter og individer i markens yderste 3-10 m. Jo større mark, jo forholdsvis mindre del vil ligge indenfor de 3-10 m.

De sidste 50 års sprøjtning er formentlig heller ikke gået spurløst henover udbuddet af byttedyr, det være sig både antallet af arter og individer. Det har jo netop været formålet med sprøjtningen at nedbringe konkurrencen for nytteplanterne, hvilket naturligvis har indsnævret både 1) antallet af ukrudtsplanter, som igen er føde for insekter og andre smådyr, 2) antallet af svampe, som kan være vigtige fødeemner for markens mange svampeædende insekter og så selvfølgelig 3) antallet af selve insekterne. Kort sagt: Vibeungernes byttedyr er blevet færre i arter og antal. Denne udvikling har spillet sammen med, at gødningsforbruget er steget. Sammen har de to ting haft til følge, at ukrudtet inde i marken er forsvundet og at diversiteten i småbiotoperne i og omkring markerne er snævret voldsomt ind til ganske få arter. Jeg har en teori om, at regnormene drives frem i lyset på én gang, når marken gylleforsynes med fx slæbeslanger. Gyllen siver ned i regnormenes gange, driver dem op ligesom ved regnvejr. Og den massive måge- og kragefugle- tilstedeværelse tynder simpelthen det potentielle fødegrundlag for Viberne ud i løbet af få timer. **Min teori er, at fødegrundlaget for at opfostre Vibekuld ikke er til stede i tilstrækkeligt omfang mere, derfor bliver ynglesuccesen stadig ringere.**

2. Strukturændringer i landbruget

Årsagerne til udtyndingen af fødeemnerne ude i landbrugslandet, skal selvfølgelig ses blandt de strukturæssige ændringer landbruget har gennemgået. Produktionsoptimering har været overskriften, og konkurrencen fra naturgivne forhold er i stigende grad søgt elimineret. Strukturændringer er forløbet uden modydelser til naturen og dermed til fuglelivet. Der tegner sig et billede af Viben og de andre fugle i agerlandet som ofre for en landbrugsudvikling, der er løbet fuldstændig løbsk. Enkeltårsagerne, eller brikkerne til puslespillet over det vilde dyrelivs tilbagegang, kan være svære at udpege præcist, men resultatet er til at få øje på.

Jeg illustrerer strukturændringerne som en case story ved at give et par af de ansvarlige landmænd for Vibenaturen i markblok 5 ordet. De beskriver landbruget før og nu. Fra Thorvald...til Torben.

Fra Thorvald...

”Det kniber med bentøjet, så måske må vi flytte”, siger 90-årige Thorvald Hansen. Han er 6. generation på slægsgården i Egense og kan nu ikke længere tage sine daglige ture ud af Bjergvej, hvor han har drevet de 37 tdr. land, som Hyldegården havde som tilliggende vest for gården. Det er historien om Thorvald og det landbrug, han repræsenterer, der nærmer sig sin slutning.

Thorvald Hansen er 6. og formentlig sidste generation på slægtsgården i Egense

Det er også den typiske historie om, hvordan det vilde fugleliv tilknyttet det danske landbrugsland, har gennemgået forandringer til det værre over de sidste generationer.

Thorvald overtog gården efter sin fra i 1968 og drev den sammen med broderen Axel som et mønsterbrug med malkekøer og ”lidt af hvert”. Køerne blev endegyldigt sat ud i 1986-87, men Thorvald fortsatte i nogle år med grisene, derefter havde han alene ansvaret for jorden, og måtte endelig i en alder af 83 år sige farvel til det i 2006, hvor Torben Larsen fik forpagtningen, først for en fem-årig periode, nu blot for et enkelt år ad gangen.

Thorvalds historie er på en gang historien om landbrugets overgang fra familiebrug med et righoldigt og varieret sædskifte til det monotone industrilandbrug af i dag anno 2013. Samtidig er det historien om fuglelivets deroute derude på markerne. Alle de arter, der er stærkt tilknyttet vores agerland, er på bestandsmæssig deroute derude på markerne. Alle de arter, der er stærkt tilknyttet vores agerland, er på bestandsmæssig nedtur i takt med, at landbruget har ændret karakter og er blevet omkostningseffektivt og ensformigt Thorvalds sædskifte illustrerer udviklingen. Dengang i 1970'erne var jorden delt op i et sædskifte, der bestod af syv afgrøder, som hele tiden afløste hinanden. I dag er der hvede på hele stykket. Thorvald havde omkring 20 malkekøer, så jorden nærmest gården bestod altid af et par græsparceller, så køerne kunne komme på græs tæt ved stalden. Hvert år to græsmarker, men den ene pløjes ned hvert år og

Figur 4. Der er 35 år mellem disse to billeder af Markblok 5. Dengang i 1970'erne var jorden delt op i et sædskifte, der bestod af syv afgrøder, som hele tiden afløste hinanden. I dag er der hvede på hele stykket.

erstattes af en anden, når der sås udlæg i vårbyggen. Hveden kom altid efter græsmarken, hvor den blev sået i grønjorden, som det hed. Desuden var der roer, havre (sometider også blandkorn = byg og havre mellem hinanden). Jorden stod altså med to gange græs, to gange byg, en gang havre, en gang hvede og så roer, sommetider kålroer, men oftest foderroer. Markerne nærmest gården delt i fem lige store markstykker, markerne længere væk med korn og roer, hver på ca. 4½ tdr. land. Kvierne græssede ofte i en fold lidt længere væk mellem Egense og Kirkevejen. Desuden var der en lod skov og mose til tørvegravning sammen med de andre bønder i området.

Arbejdet med køerne og malkningen to gange daglig lod aldrig landmanden holde fri, men også det øvrige arbejde på gården og i marken stod på i større eller mindre omfang og sideløbende hele året, vinteren bød på arbejde med at skaffe brænde, ligesom tærskningen af kornet i laden fandt sted på denne årstid, når tiden var der. Møg og ajle kunne bringes ud, oftest blev det gjort om efteråret, og med forårets komme i marts, begyndte selve jordarbejdet med harvningen af pløjjord flere gange som forberedelse til såningen af vårsæden, derefter tromling. Gennem foråret spredtes der kunstgødning og indimellem måtte giftsprøjtet i brug. Roerne blev sået senere i april og det omfattende arbejde med at holde ukrudtet nede med radrensning og roehakning fortsatte helt til juni hvor roerne omkring Skt. Hans kunne dække rækken. Foråret var akkompagneret af lærkesang og Vibeskrig. Viberne var især knyttet til roemarken, her var der bar jord, hvor ungerne kunne færdes og finde føde. Sommeren var høsttid, agerhøns og fasaner var sommetider så sent på færde, at ungerne kunne dukke sig under selvbinderen og slippe uskadt.

Efteråret bød på pløjning af grønjorden og såning af hveden, roerne skulle toppes af og tages op, så de kunne tjene til dyrefoder indtil udbindingen af køerne omkring den 1. maj det følgende år. Spredning af møg forud for pløjning og tilrettelæggelse af afgrøderne på de enkelte markstykker.

Markarbejdet skete først med heste, men fra 1962 desuden med traktor. Jordarbejdet med disse forholdsvis lette hjælpemidler gjorde, at flere af de fugtige lavninger kunne dyrkes, efter en omgang med spidsharven, satte tørringen af jorden ind, så der senere kunne sås.

Figur 5. Samme område, der ses tydeligt de mange hegn indenfor den røde linje. Markerne var simpelthen mindre.

Ser man på gamle kort herover, ses det, at matrikel 6 a Egense By var delt i mange mindre marker adskilt af levende hegn. Thorvald husker, at hans far fik de sidste fjernet og at der stadig var jordstrukturforskelle og

volde, som de lagde mærke til når hakkede derude med roejernet. Thorvald husker sin tid i 60'erne og 70'erne marken som en tid med mange fugle. Viberne var ikke kun knyttet til de lave steder, men var overalt, især i roerne. Statistikken over Vibens forekomst dengang, viser at han har ret. Thorvald mener, at ensformigheden over de store marker i dag har skylden for dyrelivets nedgang.

I dag hersker monokulturen på de 37 tdr. land. Til gengæld har moderniseringen med Torbens store og tunge maskiner gjort de fugtige lavninger uopdyrkelige. Drænene bliver trykket i stykker, om vinterens står der blankt vand og forårsarbejdet i marken tvinger de tunge maskiner udenom. Så der kan stadig ses fugtige partier i marken. I tørre forår, lader det sig gøre at efterså bræmmerne omkring de vådeste steder, fx med vårbyg. Det sker af hensyn til EU-tilskudsordningerne, der kræver, at hele marken står med afgrøde, ellers bliver man trukket i støtten, hvis jorden bliver udtrukket til kontrolbesøg.

Thorvalds forpagtningsindtægt lyder på 85.000 kr. pr år.

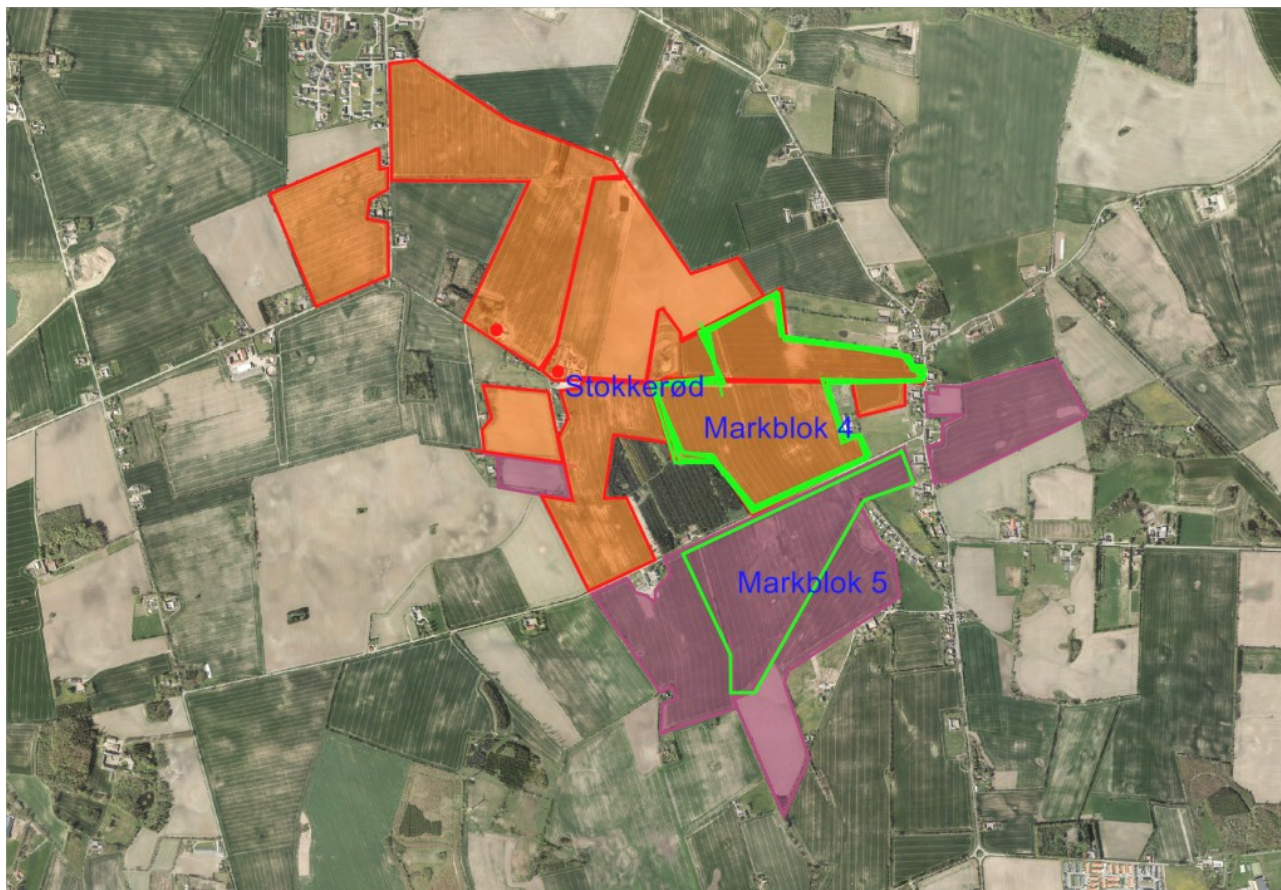
...til Torben

Den forpagtningsudgift betales af Torben Larsen. Han er en generation eller nøjagtig 30 år yngre, og kan vel gå under betegnelsen en driftig landmand. Hans arvefølge er sikret gennem sønnen Simon, der allerede er dybt involveret i driften. Torben driver jorden fra fire gårde, i alt ca. 180 ha, hvoraf han selv ejer de 140 ha. På fødegården Stokkerød er Torben 4. generation og den er udgangspunkt for produktionen, det er også der, de 8000 årlige slagtesvin er på stald. Når man har dyr, går størstedelen af afgrøderne på markerne til dyrefoder, bortset fra raps og frøgræs, der må indgå i driften for at bringe lidt variation ind, så de værste sædskiftesygdomme undgås. Fx kan goldfodssyge i hveden bringe udbyttet betragteligt ned. Ellers er de to overvejende kornafgrøder er byg og hvede.

Torben Styrbæk Larsen forpagter Thorvalds marker og driver 185 ha med moderne landbrug og 8000 slagtesvin årligt.

Torben bor nu på nabogården, og lejer stuehuset på Stokkerød ud, mens driftsbygningerne, og dem er der mange af, ligger bekvemt for hele markarealet, der er samlet omkring gården. Ifølge Torben ligger ca. 10 ha hen til naturformål, og det drejer sig selvfølgelig især om vandhuller og småskov til at pleje de jagtinteresser både han og konen Erene er indfanget af.

Figur 6. Torben bor som angivet med røde prikker på Stokkerød. Hans marker er markeret med orange farve, det forpagtede med violet. Som det ses, ligger jorden bekvemt i forhold til ejendommen. Thorvalds Vibemark er Markblok 5. ©Grundkort Fyn.

Alt er større hos Torben end hos Thorvald, præcis sådan som vi har lært, at udviklingen skal gå for at landbruget kan overleve. Dyreholdet, maskinparken og jordtilliggendet, men Torben og sønnen Simon klarer alligevel det hele selv, og faktisk er der ifølge Torben ikke helt arbejde til to, men i høsttiden i august, arbejdes der i lange dage og derefter skal der sås, så vintersæden kan opfylde bestemmelserne om, at $\frac{2}{3}$ af jorden skal ligge hen som grønne marker vinteren over. Ved efterårsåning af korn gødes der aldrig. Torben har en praktisk tilgang til landbruget, og for ham er tidvis fugtige lavninger besværlige, drænene må repareres og udskiftes, så marken bliver mere regulær at dyrke og man ikke hele tiden skal køre udenom. Alligevel vil han gerne snakke om, hvordan man kan forbedre forholdene for det vilde dyreliv og evt. uddybe Vibemarkens lavning til at blive til en permanent sø. Det drejer sig for ham om ikke at blive fanget på det forkerte ben i forhold til hektarstøtten, det er derfor han tilsår bræmmen omkring den mest vitale Vibenatur langs Bjergvej med vårbyg når jorden er tjenlig efter vinterens blanke oversvømmelser. ”Jeg er bange for at de kommer og kontrollerer mig, for jeg har jo ikke taget de ha ud af driften” siger han og hentyder til, at EU tager stikprøver på, hvorvidt hele markfladen er dyrket og dermed berettiget til hektarstøtte efter det der hedder krydsoverensstemmelsesreglerne. Med tidsperspektivet på kun et år ad gangen i forpagtningsaftalen med Thorvald, kan han ikke lade Thorvalds 20 ha indgå i det samlede sædskifte. Frøgræs er flerårig med to slet og udlæg i kornafgrøden året forud. Det spiller også ind, at marken ikke kan bære raps, da der forekommer agersennep som ukrudt i forvejen og med tilstedeværelsen af denne ukrudtsplante, der er

nærtbeslægtet med raps, kan der ikke sprøjtes. I øvrigt skal der helst gå mindst 4 dyrkningsfrie år med raps som afgrøde og for den sags skyld også med frøgræs.

Et typisk sædskifte hos Torben som svineavler kunne derfor i markblok 4 være: hvede, raps, hvede, hvede, vinterbyg, raps osv. Når man kan imødegå fx sædskiftesygdommen goldfodssyge, så skyldes det i følge Torben, ”at sædekornet købes bejdset i Tyskland, det må ikke bruges i Danmark, men vi må gerne købe det i Tyskland. Det er sgu noget mærkeligt noget, at vi skal køre over grænsen for at få det bejdset og hjem med det”. Sygdommen, som egentlig er en svampesygdom, kan ikke sprøjtes væk, men kan nedsætte udbyttet betragteligt, så man kun avler 6-8,5 t pr ha i stedet for 10 t. Giftsprøjtningen benyttes flittigt. I rapsen sprøjtes mod ukrudt, lopper og glimmerbøsser. Også kornet sprøjtes flere gange, dels mod flyvehavre og rævehale, dels mod ukrudt bredt, dels mod svamp ¹⁾ Septoria eller hvedegråplet som er den vigtigste sygdom i hvede, ²⁾ meldug og ³⁾ rust, samtidig også mod burrenerre. Flere af sprøjtningerne kan kombineres, dvs. hældes sammen, fx ukrudtsmiddel sammen med svampemiddel. Det står ifølge Torben på pakningen, hvis to midler ikke må blandes. Og så giver det skulle jo alt andet lige også give den lavere behandlingshyppighed, der har været et politisk mål. I de undersøgte markblokke med Torben som ejer eller forpagter, har der i år ikke været sprøjtet med round up før høst for at få en lettere høst, en praksis, der ellers breder sig, men som ikke er udbyttebegrundet. Der har i år ikke været sprøjtet mod insekter i kornafgrøderne.

Begrebet behandlingshyppighed udtrykker, hvor mange gange det danske landbrugsareal i gennemsnit bliver behandlet med pesticider i løbet af en vækstsæson. Opgørelsen af behandlingshyppighed har indgået i Miljøstyrelsens årlige bekæmpelsesmiddelstatistik siden 1990, det er altså umuligt at sammenligne tallene længere bagud. I 2011 er den på 3,18, hvilket giver en stigning på 27 % over de foregående 5 år. I samme periode er pesticidbelastningen steget med 37 %. Så der er lang vej endnu førend de politiske mål er nået.

Strukturudviklingen, lidt tal

Egentlig er forkromet statistik ikke nødvendig for at vurdere strukturændringerne i landbruget, her kunne Thorvalds og Torbens tal anskueliggøre problematikken. Her hører det imidlertid ikke op. Udviklingen fortsætter, og rundt om Torbens jorder hersker endnu større brug, fx godserne Hvidkilde og Lehnskov.

Tabel 5. Strukturudviklingen anskueliggjort ved forskellige og letforståelige mål hos Thorvald, Torben og Hvidkilde.

	Dyrket jord	Plov	Mejetærsker	Såmaskine	Traktor hk	Giftsprøjte	Dyr
Thorvald	20 ha	2 furer	2,40 m-3,60 m	2,5 m	47 hk	Ingen (8 m)	Lidt af hvert
Torben	180 ha	5 furer	9 m	4 m	170-195 hk	24 m	8000 svin
Hvidkilde	1350 ha	9 furer	10,5 m x 2	7,50 m	330 hk	24 m	0

Her er stordriftsudviklingen endnu mere fremskreden. Arealerne er større, maskinerne større og begge godser drives som ren planteavl. Det frigør jord til lidt mere eksperimenterende afgrøder i sædskiftet, hvor man ikke er afhængig af dyrkning af korn til eget dyrehold. Alt skal sælges, derfor har der fx været dyrket engrapgræs, hvidkløver og spinat til frø. Afgrøder, der i gode år giver et formidabelt dækningsbidrag, men som kræver gode vejrforhold.

Der bliver stadig færre landbrug. Til gengæld bliver de enkelte landbrug stadig større, se nedenstående tabel.

Tabel 6. Viser strukturudviklingen i antallet af bedrifter i hele Danmark og på Fyn fra 1982 til 2012.

	Antal 1982	Antal 2012	Gns. størrelse 1982	Gns. størrelse 2012
Bedrifter, hele landet	102.004	39.130	28,0 ha	67,1 ha
Bedrifter, Fyn	10.178	3.539	24,0 ha	62,9 ha

Torben mener, at manglende roer og savnet af kreaturafgræssede marker bærer skylden for Vibernes tilbagegang. Derfor har jeg udarbejdet to kort i mit undersøgelsesfelt, nemlig over vårafgrøderne og over de dyrehold, der er. Der er ingen malkekvægsbesætninger, og antallet af heste overstiger nu antallet af kvæg. Som nævnt tidligere fandtes i 2013 ingen Viber ynglende i disse to kernehabitater.

De manglende roer og de savnede kreaturer kan i hvert fald ses i statistikkerne. Her vises afgrødefordeling for hele Danmark og for Fyn fra 1982 til 2013. I tabel 7 nedenfor indgår følgende afgrøder fra mit observationsfelt i vårafgrøder: Vårbyg, havre, vårhvede, (roer, vårraps og majs). Følgende indgår som vinterafgrøder: Vinterhvede, vinterbyg, vinterraps og frøgræs. Hertil kan lægges græs til ensilering og permanent græs. Tallene taler deres tydelige sprog. **Se i øvrigt appendix 5 Strukturudvikling, skema**

Tabel 7. Oversigt over vårafgrøder og vinterafgrøder i Danmark og på Fyn, 1982 og 2013 er udvalgt.

	DK 1982	DK 2013	Fyn 1982	Fyn 2013
Vårafgrøderne	64,0 %	34,2 %	68,0 %	22,8 %
Heraf roer	7,3 %	1,7 %	10,0 %	0,3 %
Vinterafgrøderne excl. græs	9,7 %	34,4 %	16,1 %	56,8 %
Vinterafgrøderne incl. græs	21,0 %	46,5 %	21,7 %	62,0 %
Permanent græs	8,4 %	7,7 %	5,3 %	5,9 %

Malkekøer på græs	
2013	25 %
2010	35 %
2003	75 %
1975	100 %

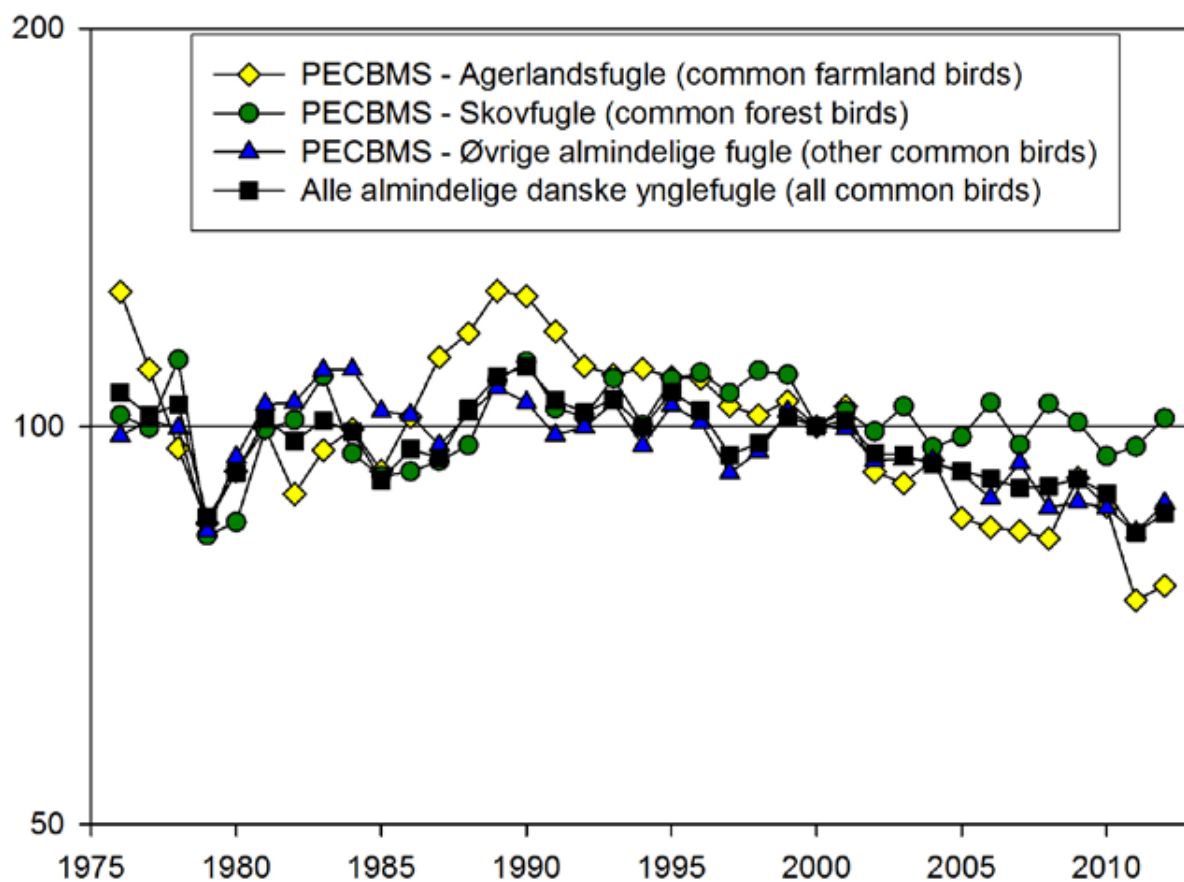
Tabel 8. Malkekøerne holdes i stigende omfang på stald hele året rundt. Der findes ingen besætninger tæt ved Svendborg. Dog flere steder med ammekøer.

Konsekvenser for fuglelivet

De fuglearter, der er knyttet til landbrugslandet må tilpasningsdygtige, da forholdene for dem er under konstant ændring. Jeg har i månederne marts, april, maj og juni 2013 i alt set 85 fuglearter fra mine observationsposter ved de 7 markblokke. Viben er som få andre arter knyttet til det åbne landbrugsland både hvad angår redeplacering og fouragering. Kun enkelte andre arter har så tæt en tilknytning til markerne, det gælder især Sanglærke, men også Agerhøne.

Dansk Ornitologisk Forenings punkttællingsdata anvendes til at udarbejde indikatorer for forskellige naturtyper til Miljøministeriet på baggrund af bestandsindeks. Indikatorerne kan anvendes til at beskrive den generelle tilstand for fuglelivet i en given naturtype. DOF bidrager hvert år med bestandsindeks for cirka 100 ynglefugle til et europæisk projekt, der kaldes Pan-European Common Bird Monitoring Scheme (PECBMS), hvis formål er at udarbejde indikatorer for karakteristiske fuglearter i henholdsvis landbrugsland (37 arter), skov (33 arter) og for øvrige almindelige fuglearter (78 arter) på europæisk niveau. Sidstnævnte kategori rummer arter, der enten har deres primære forekomst i en anden naturtype end de to andre nævnte, eller som er udbredt i flere forskellige naturtyper.

Disse indikatorer indgår i EU's såkaldte strukturelle indikator "Population Trends of Farmland Birds", som er et af EU's få direkte mål for den biologiske mangfoldighed. For Danmarks vedkommende, er artsantallet mindre, end de ovenfor nævnte, da en lang række fuglearter enten slet ikke findes i Danmark eller er for fåtallige til at lave indeks for. Således indgår henholdsvis 22 agerlandsfugle, 22 skovfugle og 32 øvrige almindelige arter i de tre danske indikatorer. Da DOF i øvrigt udarbejder indeks på en del fuglearter, der ikke indgår ved udarbejdelse af indikatorer på europæisk plan, præsenteres på figur 10 nedenfor yderligere en fjerde indikator, *alle almindelige danske ynglefugle*, som rummer samtlige ynglefugle i datamaterialet for punkttællingerne. I denne kategori er inkluderet en række fugle, som ikke indgår i PECBMS's 3 kategorier. Det drejer sig primært om fugle, der yngler i de kystnære egne, som Danmark er så rig på og/eller i vådområder i indlandet. Indikatorerne opdateres årligt.

Figur 8. Udviklingen for indikatorerne for fuglearter i samme naturtype/kategori for henholdsvis 'landbrugslandsfugle' (22 arter), 'skovfugle' (22 arter), 'øvrige almindelige arter' (32 arter) samt 'alle almindelige danske ynglefugle' (106 arter). Bemærk at i år 2000 er indeks sat til 100 og at y-aksen er logaritmisk. Relevant i denne afrapportering, er den gule markering om agerlandsfuglelivets tilstand. Fra Årsrapport for Punkttællingsprojektet 1975-2012. Dansk Ornitologisk Forening.

De 22 indikatorarter, der indgår i kategorien agerlandsfugle/landbrugslandsfugle, ser for Danmark således ud:

Tårnfalk, Agerhøne, Vibe, Dobbeltbekkasin, Sanglærke, Landsvale, Engpiber, Gul Vipstjert, Hvid Vipstjert, Bynkefugl, Stenpikker, Sjagger, Gærdesanger, Tornesanger, Rødrygget Tornskade, Råge, Krage, Skovspurv, Stillits, Tornirisk, Gulspurv, Bomlærke.

I tilknytning til min undersøgelse over "Vibeforår i landbrugslandet" er det selvfølgelig netop udviklingen for agerlandsfuglene dvs. de ovennævnte 22 indikatorarter, der er relevant. Set over en 37-årig periode (fra første indekssår i 1976 til sidste indekssår i 2012) er indekset nu hele 40 % lavere for fuglene i landbrugslandet! Disse fuglenes dramatiske nedgang ses også på europæisk plan, hvor det gennemsnitlige indeks for 'farmland birds' er faldet med 52 % i perioden 1980-2010. Nedgangen var størst i den første halvdel af perioden.

Indekstal

Mange af arterne følger desværre mønstret fra Viben: Tilbagegang over de knap 40 år, vi har haft indekstal for vore ynglefugle. Det bestandsindeks, der anvendes her, er det såkaldte TRIM-indeks til lange tidsseriestudier. Også bestandsindekset er hentet fra Dansk Ornitologisk Forenings punktoptællingsprogram.

For hver art beregner TRIM desuden tendensen i form af den gennemsnitlige relative bestandsændring per år med angivelse af signifikansniveau, dels fra periodens start (oftest 1976) til 2012, dels den sidste 10-årsperiode (2003-2012). Der er altså tale om grundige tendenser.

Mine indikatorarter med indekstal

Nedenfor har jeg selv udvalgt 21 af de 85 arter, jeg så på mine ture i felten. Jeg har tilpasset udvælgelsen af indikatorarterne, så de passer til virkeligheden på 1800 ha landbrugsjord på Sydfyn. Samtidig har jeg desuden søgt at rubricere dem efter deres afhængighed af landbrugslandet, dvs. markerne først og fremmest, dernæst de småbiotoper, der stadig er derude (levende hegn, markskel, markveje og diger, grøfter, lunde og krat, vandhuller og fugtige lavninger). Fuglene er søgt ordnet efter hyppighed, det være sig hvor ofte og hvor mange individer, jeg har set. De arter, der er med på PEBCMS's liste, har jeg markeret med en * og efter artsnavnet er sat de ændringssymboler, som DOF bruger efter følgende "facitliste", dels for perioden 1976-2012, dels for sidste tiår (2003-12).

Kraftig fremgang: Øger signifikant med > 5 % per år. ▲▲
Moderat fremgang: Øger signifikant med < 5 % per år. ▲
Stabil: Ingen signifikant fremgang eller tilbagegang. ●
Usikker: Ingen signifikant fremgang eller tilbagegang (?)
Moderat nedgang: Aftager signifikant med < 5 % per år. ▼
Kraftig nedgang: Aftager signifikant med > 5 % per år. ▼▼

For mine udvalgte 21 arter, ser listen således ud:

Arter, der både fouragerer og yngler på marken

*Sanglærke ▼, ▼, *Vibe ▼, ▼, *Agerhøne ▼, (?) og Strandskade ▼, ▼▼

Arter, der yngler i småbiotoper grænsende op til marken

*Gulspurv ▼, ▼, *Tornsanger ▲, ▲, *Gærdesanger ▼, ●, *Tornirisk ▼, ▼ og *Engpiber ▼, ●

Arter, der ofte fouragerer på marken, men yngler andetsteds

Ringdue, ▲,▲ Stormmåge ●, ▼, Sølvmåge ▲, ▲, Hættemåge ▼, ●, *Hvid Vipstjert ▲, ▲, Grågås ▲, ▲▲, *Gråkrage ▲, ● *Råge ▲, ●, Husskade ▲, ▼ Allike ●, ▲ og Stær ▼, ▼

Arter, der fouragerer i luftrummet over marken

*Landsvale ●, ▲

3. Rundt om Vibem

De mange røde trekanter viser, at de fugle, hvis tilknytning til agerlandet er størst, er de mest udsatte for at miste fodfæstet derude i det åbne landskab, hvor drift- og strukturændringerne raser for fuld kraft. De har på grund af agerlandshabitatens store udstrækning været blandt vore mest udbredte, almindelige og folkekære fugle, men er nu ramt af den største tilbagegang. Som det mest intensivt opdyrkede land i hele Vibens udbredelsesområde, ja i hele verden, ligger forpligtelsen og ansvaret for Danmark til at vise handlekraft og initiativer, der kan vende udviklingen fra tilbagegang via stabilisering til gunstig bevaringsstatus. Vi må ikke lade stå til og lade markedets kræfter styre udviklingen. Så bliver det kun værre.

Næste afsnit påviser, at det for Vibem & Co. også ser skidt ud også i andre habitater, men det må ikke handlingslamme os. At det ligeledes står skidt til i de fleste af vores nabolande, gør det kun mere påkrævet, at vi råber højt. Vi må forene alle gode kræfter i en fælles oprustning på flere planer: Politikerne må erkende sagens alvor, landbruget og dets organisationer må sænke paraderne og hjælpe til, DOF må skubbe på for at informere, **jeg stiller mig gerne i spidsen!**

Nedgang også udenfor agerlandet

Vadehavet og marskegnene har traditionelt været et af vores vigtigste knudepunkter for mange ynglende engfuglearter. Det var herfra overskuddet af Vibeunger skulle fylde den ledige plads ud i landbrugslandet. Området, som søges optaget på UNESCOs liste over verdensarv, er i dag allerede for længst udpeget som Natura 2000-område og Nationalpark og dermed underkastet den strengeste beskyttelse på papiret. Dårlig forvaltning og forkert drift forringede det store område så kraftigt, at DCE (Nationalt Center for Miljø og Energi) endelig følte sig foranlediget i foråret 2013 til via nyhedsbureauerne at udsende følgende triste pressemeddelelse:

Tilbagegang for fugle som viber og strandkader accelerer drastisk i Danmarks vigtigste naturområde Vadehavet. 24. maj 2013 kl. 07:21. ”Antallet af kendte ynglefugle som viber og strandkader i Danmarks vigtigste naturområde Vadehavet falder nu så dramatisk, at biologer og eksperter efterlyser akut politisk handling. Det sker på baggrund af nye alarmerende fugletællinger fra Nationalt Center for Miljø og Energi (DCE) ved Aarhus Universitet

Tabel 9. Antallet af ynglepar af Viber i Vadehavet er gået fra 3603 i 1996 til 1889 par i 2012.

Vibe	1996	2001	2006	2012
Langli	6	5	6	2
Fanø	291	215	208	160
Mandø	166	255	213	198
Rømø	310	312	296	215
Strandenge fastlandet	218	228	201	76
Tøndermarsken - Margrethe Kog og Ydre koge	405	429	621	489
Øvrige marskområder fastlandet	2147	1496	1331	713
Varde Ådal og Ribe Østerå	60	58	81	36
Vibe Vadehavet i alt	3603	2998	2957	1889

Og udviklingen er endda accelereret de seneste seks år.

- Det ser så sort ud for ynglefuglene i Vadehavsområdet, at vi laver en særlig meddelelse til ministerkonferencen i Det trilaterale Vadehavssamarbejde mellem Danmark, Holland og Tyskland til næste forår i håb om, at de vil reagere, siger en af forfatterne bag den nye rapport, seniorforsker Karsten Laursen fra DCE ved Aarhus Universitet.

Han sammenligner forholdene i Vadehavet med den brasilianske regnskov.

- Stille og roligt bid for bid forsvinder der vigtige dele af værdifulde danske naturområder. Det sker uden større opmærksomhed fra hverken politikere eller myndigheder, som har dækket sig ind under, at det er ræve, der er skyld i det hele, siger han.

- Men der er brug for yderligere græsarealer med en tilstrækkelig høj vandstand til at skabe føde til ynglefuglene. Der er brug for støtteordninger, der sikrer vedvarende græsarealer, som ikke pløjes op eller græsses for intensivt.

- Og det må man naturligvis kompensere landmændene for økonomisk. Derfor ligger bolden nu alene hos politikerne, siger Karsten Laursen.” /ritzau/

Nedgang også udenfor Danmark

Vibebestandens aktuelle tilstand lader sig ikke umiddelbart bedømme, de nationale skøn til det samlede billede er ofte mere end 10 år gammelt.

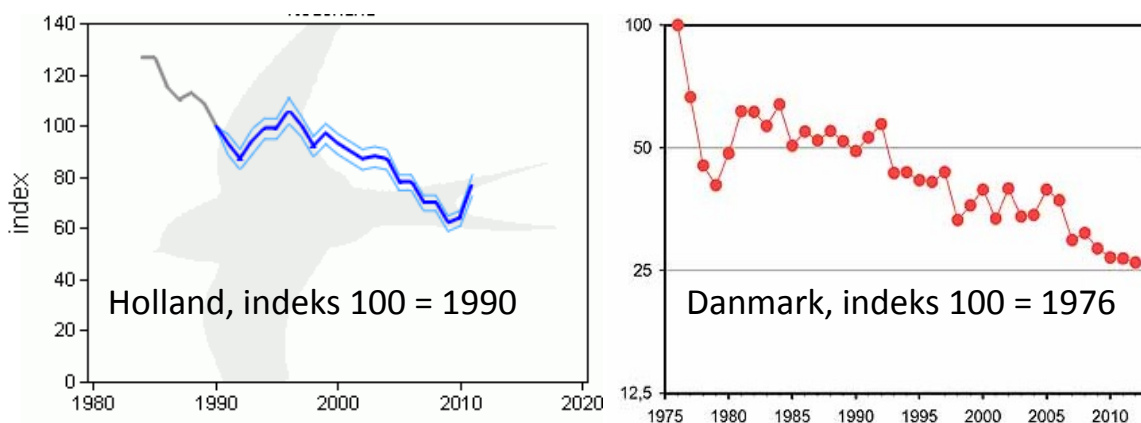
Viben har sin hovedudbredelse i Europa, men er inde i en ugunstig bevaringsstatus, idet der generelt har været konstateret en bestandsnedgang på mere end 30 % alene i årtiet fra 1990 til 2000. På europæisk plan placerer det Viben som sårbar = V (Vulnerable). Herhjemme figurerer arten dog stadig under betegnelsen LC (Least Concern) på den røde liste, men er bedømt med V (Vulnerable) på den gule liste, netop begrundet i den voldsomme tilbagegang. Jagt i Frankrig, Spanien, Italien, Grækenland og Malta med et samlet udbytte på mere end ½ mio. Viber, eller mellem 10 og 20 % af bestanden, er ikke bæredygtig eller forsvarlig. Faktisk kan der være tale om et antal skudte fugle, der svarer til hele den årlige produktion af flyvefærdige unger. I Holland samles der stadig æg i en enkelt provins.

Jeg nævnte, at den nyeste samlede oversigt over Vibens ynglebestand i Europa oftest er baseret på mere end 10 år gamle oplysninger (varierende fra 1988 til 2002) og derfor kan give et forældet billede af situationen som den ser ud i dag. Samlet set yngler mellem 1,7 og 2,8 mio. par i Europa (BirdLife International 2004, se næste side), men siden da er arten i stærk tilbagegang. Denne udvikling er sket efter en ekspansion i det tyvende århundrede, som har udvidet udbredelsesområdet både mod nord i Europa til Barentshavet og mod øst gennem Rusland til Japanske Hav. En udvidelse, der

Forhåbentlig ligger denne hollandske Viberede ikke i Frieslandprovinsen, så var den udsat for ægindsamling i marts måned. Der samles stadig over 6.000 æg!

formentlig er båret frem af klimaforbedringer og landbrugets spredning i forening, men som også holdt den samlede europæiske bestand på et stabilt niveau frem til 1990. Siden da ser det ud til, at der både mod nord og centralt i Europa er sket en stabilisering, om end på et noget lavere niveau, mens tilbagegangen i flere af landene med store ynglebestande er fortsat. I Holland yngler der stadig over 200.000 par, her er arten kun beskedent gået tilbage, siden 1990 med ca. 2 % om året, de sidste par år er der endda igen sket en bestandsfremgang. Sammenligningen med forholdene i Holland og Danmark er imidlertid interessant, for begge lande er ens af størrelse, tætbefolkede og frugtbare landbrugslande, men i Holland består $\frac{1}{3}$ af landet af lavtliggende græsarealer, som ikke kan omlægges til andre afgrøder, derfor dominerer kvægavl og følgelig er majs en betydningsfuld afgrøde. Betydelige dyrkede arealer er taget ud af drift til naturpleje for at imødekomme nationale og europæiske naturbeskyttelsesinteresser. Og så er **Vibebestanden i Holland præcis 10 gange så stor som i Danmark!**

Figur 9. Der eksisterer populationsindeks over Vibens for både Holland og Danmark. Skal de umiddelbart sammenlignes, så må følgende iagttages: 1990 er i Holland 100, mens det i Danmark er 50. Siden da er den hollandske bestand faldet til 80 %, mens bestanden i Danmark er yderligere halveret. Ved at bruge graferne og beregningstidspunktet, kan Danmarks ynglebestand i dag fastsættes til at være 17.700-26.600 par, mens Hollands ynglebestand i dag fastsættes til 177.000-266.000 par, altså præcis 10 gange så stor som Danmarks. Beregnet ud fra næste sides ynglefugletal for alle de europæiske lande. Det giver et hurtigt overblik. Kilder: Thorups Breeding Waders in Europe 2000, European Union Management Plan 2009-2011 Lapwing og BirdLife International (2013) Species factsheet: Vanellus vanellus.

Tabel 10. Tabel over Vibens udbredelse i Europa, angivet som ynglepar, årstallet for skøn og tendens i årtiet 1990-2000. Fra BirdLife International.

Land	Ynglepar	Vurderingsår	Tendens 1990-2000
Albanien	10-45	1996-2002	- 0-19 %
Armenien	350-850	1998-2002	-
Aserbajdsjan	500-5000	1996-2000	0
Belgien	17.000-24.000	2001-2002	0
Bosnien/Herzegovina	Yngler	1985-1989	?
Bulgarien	600-1.000	1996-2002	+ 0-19 %
Danmark	30.000-45.000	1995-2000	- 30 %
Estland	15.000-30.000	1998	0
Finland	50.000-80.000	1998-2002	0
Frankrig	17.000-20.000	1998-2002	- 8 %
Færøerne	10	1995	
Georgien	Yngler	2003	?
Grækenland	50-100	1995-2000	- 0-19 %
Holland	200.000-300.000	1998-2000	- 8%
Hviderusland	100.000-160.000	1997-2000	- 0-9 %
Irland	2.500-10.000	1988-1991	- >80 %
Island	0-2	1990-2000	
Italien	1.700-1.900	2003	+ 0-19 %
Kroatien	4.000-5.000	2002	0
Letland	12.000-15.000	1990-2000	0
Lichtenstein	0-1	1998-2000	- 30-49 %
Litauen	18.000-20.000	1999-2001	- 30-49 %
Luxemborg	20-30	1998-2002	- 80-89 %
Makedonien	50-150	1990-2000	-
Moldova	350-470	1990-2000	+ 20-29 %
Norge	40.000-80.000	1990-2003	- 19 %
Polen	100.000-150.000	2000-2002	- 0-19 %
Portugal	0-25	2000-2002	+ (ny ynglefugl)
Rumænien	40.000-60.000	1990-2002	- 0-19 %
Rusland	600.000-1.100.000	1990-2000	- 20-29 %
Serbien/Montenegro	2.000-2.500	1990-2002	- 0-19 %
Slovakiet	2.500-5.000	1980-1999	- 30-49 %
Slovenien	2.000-3.000	1994	0
Spanien	1.000-2.500	1998-2002	-
Sverige	50.000-100.000	1999-2000	0
Schweiz	250-400	1998-2002	- 30-49 %
Storbritanien	137.000-174.000	2000	- 15 %
Tjekkiet	7.000-10.000	2000	- 50-79 %
Tyrkiet	10.000-20.000	2001	- 0-19 %
Tyskland	67.000-104.000	1995-1999	- 50-79 %
Ukraine	65.000-124.000	1990-2000	- 0-19 %
Ungarn	93.000-150.000	1999-2002	- 0-19 %
Østrig	3.000-4.000	1998-2002	0
I alt	1.700.000-2.800.000		

Brandmandens lov gælder også i naturen

Under min tidstypiske overskrift ”Fra Thorvald... til Torben” de sidste 40-50 år, var jeg inde på, at Torben i stedet for en uregerlige vinteroversvømmende og sommerudtørrende lavning hellere så en regulær sø gravet. Således, at den kunne stå med vand hele sæsonen og stadig symbolisere velvillighed for at gøre noget for naturen, altså en form for naturgenopretning, men helt uden plejeforanstaltninger. Den slags initiativer ses ofte, tit er der jagtinteresser indblandet, men også den praktiske tilgang, hvor man kan styre forløbet, og hvor det ikke er naturens luner som vejrliget, der bestemmer. Formentlig ville det også dreje sig om at afgrænse arealet.

Jeg ser dette forslag som en forlængelse af de talrige eksempler, der er praktiseret rundt om i det danske landskab, og som med mit natursyn er at vende brandmandens lov på hovedet.

Brandmandens lov

Brandmandens lov kan opsummeres til følgende tommelfingerregel:

1. Bevar det endnu uskadte
2. Reducer eventuelle skadelige påvirkninger
3. Genopret og udvid delvist ødelagte områder

Loven bygger egentlig blot på sund fornuft, men sammenfatter enkelt og instruktivt biologers lange erfaring med, hvordan man bedst prioriterer indsatsen for at beskytte naturens mangfoldighed.

Først må man redde den natur, som endnu ikke er ødelagt.

Dernæst gælder det om at fjerne de negative påvirkninger fra den øvrige natur, der er under ødelæggelse.

Når tilstanden i den bestående natur er gunstig, kan det give mening at etablere ny natur.

Vi har i øjeblikket i den pågældende Markblok 5 at gøre med Vibenatur, hvor tingene fungerer fornuftigt, altså burde Brandmandens 1. lov træde i kraft, nemlig at sætte kræfterne ind på at bevare Viberne ved at give dem de bedste tænkelige forhold, der hvor de af eget valg allerede har slået sig ned. Dernæst kunne skadelige påvirkninger reduceres, det være sig unnlade sprøjtning og gødningsudbringning i nærheden, rense dræn op eller efterså de steder, hvor misvækst gjorde arealerne egnede til opfostring af unger. Til sidst giver det mening at skabe ny Vibenatur, altså at udvide Vibeomgivelserne. Det må slås fast, at man ikke kan styre Viben efter forgodtbefindende til steder, man mener, vil tjene arten bedst. Jeg har flere eksempler: Fra Markblok 4, hvor en lavning med misvækst i afgrøden flere år gav flyvefærdige Vibeunger. Efter oprensning af dræn forsvandt fugtigheden og dermed de gode forhold. Til gengæld lod man et erstatningsareal stå udenfor drift. Højt græs var resultatet, og Viberne undgik det.

I Markblok 3 fik man sidste år uddybet en lavning, så der nu står vand hele året. Se billedet til venstre. Omgivelserne forblev stort set vegetationsløse og stod endda i forbindelse med en afgræsset mark. Der var lav græshøjde, pænt græsningstryk af får og kort afstand til en kreaturafgræsset eng. Alligevel flyttede Viberne og ynglede i

en nærliggende hvedemark med pletter af misvækst. End ikke ungerne blev ført til de afgræssede og for mig at se optimale opfostringshabitater. Jeg er spændt på næste år.

Der er ingen tvivl om, at der mangler vand i landbrugslandet, tilgængeligt vand og vand tæt ved jordoverfladen.

I sidste års opdatering, havde jeg et afsnit, der hed *The wetter, the better*, det oversatte jeg til det mundrette: Jo vådere, jo Vibere. Heri ligger erkendelsen af, at den naturlige hydrologi med høj grundvandstand i lavninger er essentiel for dyrelivet i agerlandet. Dels direkte som tørstslukker og fordøjelseshjælper, men også indirekte som levested for de smådyr, der er vigtige som fødegrundlag. Ved fugtige partier er føden simpelthen lettere tilgængelig. Samtidig kan vand hen imod yngletiden få flere fugle til at slå sig ned, frem for at trække videre. Det er i hvert fald konklusionen i en pressemeddelelse fra DCE i 2012: ”Regn i yngletiden gavnede Tippeternes ynglefugle”. Rigeligt med nedbør i forårs- og sommermånederne i 2012 gav våde enge i fuglereservatet Tippeterne i Ringkøbing Fjord og skabte dermed et godt grundlag for ynglende engfuglearter som brushane, der fik adskillige flyvefærdige unger. I parentes bemærket, yngler der stadig over 100 par Viber på Tippeternes enge.

Først Storken, nu Viben...

Det hedder i indledningen til H.C. Andersens ”Hvad fatter gør, det er altid det rigtige”: *Storken kan man ikke undvære...* Jeg vil tilføje: Viben kan man heller ikke undvære. Så selvom Storkens og Vibens biologi umiddelbart ikke kan sammenlignes, så deler de dog skæbne på mange områder. Deres tilknytning til bondelandet og dets engområder er fælles, de er begge elskede fuglearter med en høj symbolværdi og en kulturel forankring hos os danskere – og de er begge på vej ud af vores fuglefauna. På grund af de ugunstige forhold, vi byder dem i form af indskrænkninger i deres leverum med forringet fødeudbud. Også som kulturfølgearter deler de den fælles skæbne, at de i de sidste generationer er blevet sjældnere og sjældnere. Hvor storken nærmest uddøde som dansk ynglefugl omkring årtusindskiftet, så hænger Viben stadig fat med det yderste af kloen, men billedet er entydigt: tilbagegang over hele linjen.

Jeg vil her citere Rasmus Ejernæs fra bogen ”Natur”, hvor han i kapitlet ”Den beslægtede natur” sætter ord på min følelse overfor Viben: *”Engagement i naturbeskyttelse grundlægges gennem iagttagelse og indlevelse. Fra barnsben er vi vokset op med børnebøger og sange fulde af store dyr – ulve, elefanter, chimpanse, løver, tigre, giraffer og hvaler. Vi har kunnet opleve de store dyr i zoologiske haver, og som voksne drages vi mod natursafarier på den afrikanske savanne eller blandt hvaler og isbjørne ved de grønlandske kyster. Har man først oplevet dyrene i virkeligheden eller levet sig ind i deres verden på fjernsynet, vil deres uddøen uvægerligt føles som et sørgeligt tab. Jeg kan sige af egen erfaring, at indlevelsen og følelsen er nøjagtig den samme, når det gælder sommerfugle, biller, svampe eller mosser. Har man først med åbne sanser lært nogle arter eller et sted i naturen godt at kende, vil der indtræffe en følelse af samhørighed, og tabet af arterne eller naturrigdommene på stedet vil føles stærkt. Ikke som en angst, for det er ganske ufarligt, men som et sørgeligt tab, en åndelig fattigdom og måske en indignation over, at det er gået sådan.”*

Det katastrofalt, når arter uddør, men det gør mig ligeså trist, når de almindelige arter, som menigmand kender og glædes over i hverdagen, bliver sjældnere. Altså når antallet af individer ofte umærkeligt skrumper ind, at der bliver længere imellem snapsene. Pludselig er de en dag forsvundet ikke blot ud af vores natur, men også ud af vores kollektive hukommelse, bevidsthed og kultur.

Den skæbne må ikke overgå Viben.

I min opdatering fra 2012, gjorde jeg et stort nummer ud af de naturpolitiske tiltag, der set med mine øjne skal til for at sparke døre ind, som både her og nu og på længere sigt kan hjælpe med at løfte Viben ud af dens nødlidende situation. Desværre uden større opmærksomhed, derfor gentager **jeg her, hvad jeg mener, der må sættes i værk. Jeg sætter gerne min arbejdskraft til rådighed for at hjælpe til med at føre initiativerne ud i livet.**

18 anbefalinger til Vibevelværd

Vil vi Viben (og de andre fugle ude i agerlandet), følger her 18 anbefalinger til Vibevenlig drift. De første 9 har karakter af landbrugspolitiske initiativer, der kunne løftes op af politikerne, da nøglen til flere fugle på markerne fundamentalt ligger i landbrugspolitikken.

1. **Stop for den frie drænsret**
2. **Omlægning af landbrugsstøtten**
3. **De fugtige lavninger friholdes for normal drift**
4. **Der må etableres vegetationsstriber**
5. **Etabler nye Vibevinduer og lærkepletter i marken**
6. **Bearbejdningshyppigheden (sprøjtning) må ned**
7. **Flere dyr på græs**
8. **Mere vedvarende græs i landskabet**
9. **Implementere Natur og Landbrugskommissionens 44 anbefalinger**

De næste 9 er operationelle og beskriver de initiativer, den enkelte landmand umiddelbart kan sætte i værk.

10. **Undlad dræning**
11. **Alt markarbejde om foråret (pløjning, jordbearbejdning, såning og tromling) bør udføres i et hug**
12. **Kør udenom de fugtige lavninger forår og sommer**
13. **Kør udenom Viberejerne**
14. **Lav gerne en bræmme med lav vegetation udenom lavningerne**
15. **Lav gerne en forbindelseslinje i marken til de lavninger, der måtte være**
16. **Undgå sprøjtning i nærheden af lavninger**
17. **Undgå gødningsudbringning nær lavninger**
18. **Benyt vårafgrøder i sædskiftet**

19 naturpolitiske forslag til DOF

Også DOF må ud af sin tornerosesøvn og ”forfremme” foreningens symbol- og logofugl siden 1906 med initiativer, der både er synlige og resultatgivende. **Jeg tror faktisk, at foreningen endda kunne profitere på at råbe højt og rulle hele organisationens formåen og prestige ud over denne sag.**

1) Vibens dramatiske bestandsnedgang gennem de sidste 40 år må erkendes, fx ved at udnævne en dag som **”Vibens Dag”**, fx ved dens tilbagekomst om foråret med arrangementer rundt omkring. Udpege Viben som **”Årets Fugl”** (i lighed med Norge, Tyskland mv.). 2) Der må udarbejdes en **dansk handleplan** for dens overlevelse i lighed med den langsigtede handleplan for Agerhøne. 3) Der må iværksættes en **oplysningsindsats overfor landmændene** og fx udarbejdes et indstik til landmændenes aviser, hvor bl.a. de 18 anbefalinger til Vibevenlig drift gennemgås. 4) Der må **oprustes på hele informationssiden**, fx støttes op om initiativer, der kan føre til fx en udsendelse om Vibens forhold i ”Naturesyn” i radioens P1. 5) Eller støtte en **naturfilm om Viben til tv** med biologisk indhold fx af Jan Tandrup, men så sandelig også med det indhold, jeg bragte i min artikel i Fugle & Natur om ”Viben i vore hjerter, Viben i vores kultur”. 6) **Foretræde for miljø- eller fødevarerministeren** for at forklare sagens alvor om Viben og de øvrige fugle i agerlandet. 7) Lobby sig ind og få **plads i jægerens Markvildtlav** med profilering af Viben i forhold til projektets ønske om at gøre noget for alle også ikke-jagtbare vildtarter her og nu. 8) Få fx Søren Ryge med på ideen om at lave en **film om landbruget før og nu med paralleller til fuglelivet**, måske især Viben. 9) Skaffe støtte til en **bog om Viben** i stil med Hans Skovs ”Storke, en kultur og naturhistorie”. Måske som udgivelse af Johs. Larsen Museet i Kerteminde og med en prominent plads til Viben i vores kultur, dvs. digtning, malerkunst og folkløse. 10) **Udarbejde undervisningsmateriale** til folkeskolefaget Natur & Teknik med landbrugsbiologiske forhold og Viben og de andre af vores kulturfølgearter i fokus. 11) **Lave indslag til TV2’s lokale stationer og DR’s lokalradioer til foråret, når Viben er på trapperne** 12)

Gentage landbrugskampagnen ”Sådan ligger landet” med ny dokumentation og viden, herunder en ny og bredere vinkel på den landbrugstekniske udviklings betydning for fuglelivet, herunder Viben. **13)** Opdatere kampagnens **powerpointpræsentation med tilbud om at komme ud af huset til landboforeninger, foredragsforeninger, mv.** **14)** Samle og aktualisere vores viden om landbrugsstøtten muligheder til gavn for fuglelivet til et **pædagogisk faktaark** til landboforeninger og Videnscenter for Landbrug. **15)** Få **Naturkanonfuglen Viben sat på den røde liste** som sårbar. **16)** Få **Viben på Facebook**, fx under en gruppe som Vibens venner. **17)** Udarbejde et journalistisk vinklet **temanummer af Fugle og Natur** med nærværende opdaterings indhold, så man når alle DOF’s medlemmer og biblioteker. **18)** Endelig spørger jeg: Hvorfor skal det i øvrigt altid være helt akut truede fuglearter, der har foreningens bevågenhed? Jeg tænker her på det projektet, der hed ”In Aid of Eight” (de 8 fokusarter under DATSY-projektet og som senere udviklede sig til Projekt Fokuseret Fugleforvaltning), som naturligvis har min dybeste sympati, men **føj Viben til Projekt Fokuseret Fugleforvaltning** og døb i stedet indsatsen om til ”Nine in Need”, hvis det absolut skal være engelsk, ellers gerne det letforståelige og mundrette: ”Ni i nød”. **19)** Sætte et projekt i søen i lighed med **”Das Bodenbrüterprojekt”** i den tyske delstat Sachsen.

Artenschutz in Sachsen – das Bodenbrüterprojekt

Der Kiebitz, das Rebhuhn und die Feldlerche gehören zu einer Reihe von charakteristischen Vogelarten der offenen Feldflur, deren Bestände in jüngster Zeit stark zurückgegangen sind. Der Sächsische Landtag hat daraufhin beschlossen, ihren Schutz zu stärken.

Im Frühjahr 2009 startete der Freistaat Sachsen ein landesweites Schutzprojekt in mehreren Projektgebieten (»Bodenbrüterprojekt«). Gå ind på adressen nedenunder. Værsgo’

<http://www.gaea.de/userfiles/file/Downloads/Naturschutzseminar/2012-06-19%20Eilers%20Vogelschutz%20auf%20dem%20Acker.pdf>

Figur 10. Disse tre arter har fået hver deres lille 10x10 cm og 20 sider store brochure. Brochurerne bestilles gratis på adressen: <http://www.umwelt.sachsen.de/umwelt/natur/16620.htm>. Her kan man også læse om projektet.

Konklusion

Mine grundige undersøgelser har åbnet mine øjne for det jeg har set: Viben og de andre agerlandfugle har akut brug for hjælp i form af handling. Udviklingen i landbruget er kørt af sporet og sameksistensen med dyrelivet og naturgrundlaget er under hastig afvikling. Lader vi stå til, bliver kun landmanden kortvarigt rigere, alle vi andre bliver for altid fattigere. Er du i tvivl om alvoren, er det fordi du har vendt det blinde øje til. Klokken er fem minutter i tolv, men vi må have ambitionen intakt om at forbedre både indekstal og biodiversiteten i agerlandet, lige nu er begge dele i frit fald.

Tak

Tak til alle de mennesker, der har været behjælpelig under mit foreløbig tre-årige amatørprojekt, der skal søge at fastlægge Vibens forhold som ynglefugl ude i landbrugslandet.

Tak for mange oplysninger til Niels Rasmussen, Thorvald Hansen, Torben Styrbæk Larsen og Carl Peter Greve.

Tak for venlig tilladelse til færdsel på ejendommen til Niels M. Pedersen og Karen Østergård Pedersen, Lise Madsen, Skovsbovej.

Tak for lån af billeder til Bent Staugaard, Erik Thomsen og Jørgen Dam.

Tak for gennemlæsning og gode råd til Søren Larsen og Eva Clemmensen.

Kilder

Bak, B. & Ettrup, H.: Studies on the migration and mortality of the Lapwing (*Vanellus vanellus*) in Denmark. *Danish Review of Game Biology* 12: 1-20. 1982

Bekæmpelsesmiddel statistik 2011. Behandlingshyppighed og belastning. Orientering fra Miljøstyrelsen nr. 5, 2012. <http://www2.mst.dk/Udgiv/publikationer/2012/10/978-87-92903-58-7.pdf>

BirdLife International. 2004. *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. BirdLife International, Cambridge, U.K. <http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=3153>

BirdLife International (2013) Species factsheet: *Vanellus vanellus*.

Danmarks biodiversitet 2010. Status, udvikling og trusler. Red. Tommy Asferg, Rasmus Ejrnæs og Anja Skjoldborg Hansen. Danmarks Miljøundersøgelser. Aarhus Universitet AU. Faglig rapport fra DMU nr. 815 2011. <http://www2.dmu.dk/pub/fr815.pdf>

Danmarks natur 2010 -om tabet af biologisk mangfoldighed. Red. Hans Meltofte. Det Grønne kontaktudvalg 2010. <http://static.webproof.com/pageflip/336/13931/files/101258-Danmarks-Naturfredningsforening.pdf>

Danmarks natur frem mod 2020 om at stoppe tabet af biologisk mangfoldighed. Red. Hans Meltofte. Det Grønne Kontaktudvalg 2012. <http://www.e-pages.dk/ku/576/>

Danmarks Statistik. <http://www.statistikbanken.dk/AFG07>

Ejrnæs, Rasmus. Natur. Tænkepauser 9. Aarhus Universitet 2013.

Ettrup, H & Bjarne Bak: Nogle træk af danske Vibers *Vanellus vanellus* yngleforhold. Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift. 80. årgang, 1986 nr. 3-4.

European Management Plan 2009-2011. Lapwing *Vanellus vanellus*. Technical Report -2009 -33. Prepared by Bo Svenning Petersen, European Commission, Luxemburg 2009. http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/Lapwing%20EU_MP.pdf

Heldbjerg, H., Lerche-Jørgensen, M. & Jørgensen, M.F. (2013): Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2012. Årsrapport for Punkttællingsprojektet. Dansk Ornithologisk Forening. http://www.dof.dk/sider/images/stories/proj/punkttaelling/dokumenter/punkttaelling_2012.pdf

<https://www.sovon.nl/nl/soort/4930>

Kooiker, G. & Buckow, C. V. (1997). Der Kiebitz. Flugkünstler im offenen Land. Wiesbaden

Lærkeplet-forsøg 2012. Afrapportering 16.08.12. DOF Vestjylland. http://www.dof.dk/sider/images/stories/naturpolitik/naturpolitik/dokumenter/laerkeplet_rapp.pdf

Lærkepletter. Faktark april 2012. Videncentret for landbrug. https://www.landbrugsinfo.dk/Miljoe/Natur-og-arealforvaltning/Natur-kultur-vildtpleje/natur-og-vildttiltag/Sider/pl_12_869_b1.pdf?List=%7Bd0400ee7-bfd0-4d27-9756-4436c461cfad%7D&download=true

Naturen I Danmark. Det åbne land. Hovedredaktion ved Kaj Sand-Jensen. Gyldendal 2007

Natur og Landbrugskommissionen: Natur og Landbrug – en ny start. April 2013 www.naturoglandbrug.dk

Olsen, K. Breeding site fidelity of Northern Lapwing *Vanellus vanellus* L.: The influence of reproductive experience and physical body condition. *Aarhus University* February 2009. Upubl.

Pannekoek, J. & van Strien, A. (2001). *TRIM 3.0 for Windows. (Trends & Indices for Monitoring data)*. Statistics Netherlands, Voorburg.

PECBMS (2012). *Population trends of common European breeding birds 2012*. EBCC's hjemmeside. Direkte link: <http://ebcc.info/index.php?ID=494>.

Shrubb, Michael: The lapwing. T & A D Poyser 2007, reprinted 2012, London

Sådan ligger landet...-tal om ndbruget 2011. Danmarks Naturfredningsforening m. fl. 2011. http://www.dn.dk/Files/Billeder/Miljoe_Klima/Landbrug/Sådan_ligger_landet.pdf

Thorup, O. (comp.) 2006. *Breeding Waders in Europe 2000*. International Wader Studies 14, International Wader Study Group, UK

Thorup, O. & Karsten Laursen. **Optællinger af ynglefugle i det danske Vadehav 2012**. 2013. Notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, Aarhus Universitet. S.6. http://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Ynglefugle_Vadehavet.pdf

Thorup, O. og Karsten Laursen: **Ynglefugle på Tipperne 2012**. DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, Aarhus Universitet. 7 s. http://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Ynglefugle_paa_Tipperne_2012.pdf

Udkast - Forvaltningsplan for agerhøne - borger.dk <https://bdkv2.borger.dk/Lovgivning/Hoeringsportalen/dl.aspx?hpid...>

Weidling, Henrik: Vibens svanesang- et symptom på årtiers fatal landbrugspolitik. Dansk Ornitologisk Forening. http://www.dof.dk/sider/index.php?option=com_content&task=view&id=523&Itemid=587

<http://www.gaea.de/userfiles/file/Downloads/Naturschutzseminar/2012-06-19%20Eilers%20Vogelschutz%20auf%20dem%20Acker.pdf>

http://www.umwelt.sachsen.de/umwelt/download/natur/Schmidt_JU_-_Das_Bodenbrueterprojekt_im_Freistaat_Sachsen.pdf